

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії України

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

на тему: «**Шлях Української держави до НАТО**»

Виконала: студентка VI курсу

денної форми навчання

напряму підготовки

(спеціальності)

032 «історія та археологія»

Шаталова Тетяна

Керівник: доц., к. і. н. Майстренко

Владислав Сергійович

Харків – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія і джерельна база дослідження.....	7
Висновки до Розділу 1.....	17
Розділ 2. Початок відносин України з НАТО та їх розвиток (1992 – 2004)...18	
Висновки до Розділу 2.....	28
Розділ 3. Активізація співпраці з НАТО та її заморожування (2004 – 2014).....	30
3.1. За президентства Віктора Ющенка.....	30
3.2. За президентства Віктора Януковича.....	41
Висновки до Розділу 3.....	44
Розділ 4. Шлях української держави до НАТО у період російського вторгнення.....	46
4.1. У період 2014 – 2022 років.....	46
4.2. Допомога Україні від країн НАТО.....	61
Висновки до Розділу 4.....	72
Висновки.....	73
Список використаних джерел і літератури.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Як наслідок Другої світової війни Східна та Західна Європа виявилися розділеними ідеологічними та політичними розбіжностями періоду «холодної війни». Радянський Союз установив панування над Східною Європою. У 1949 р. дванадцять країн, розташованих по обидві сторони Атлантики, заснували Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), щоб протистояти ризику можливого поширення впливу Радянського Союзу зі Східної Європи на інші частини континенту.

Роль НАТО як військово-політичного союзу полягала у забезпеченні колективної оборони проти будь-якої форми агресії та створенні безпечних умов розвитку демократії та економічного зростання. Країни-засновниці та перші члени НАТО – Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сполучене Королівство та Сполучені Штати – зобов'язалися виступати на захист один одного у разі військової агресії проти будь-якої з них. Держави-члени НАТО посилили свої зусилля щодо створення військових структур, необхідних для виконання їх зобов'язань щодо спільної оборони.

Відносини між Україною й НАТО почалися лише з 1992 року, коли Україна після здобуття незалежності приєдналася до Ради північноатлантичної співпраці. Масштаб території України (навіть без Криму вона є найбільшою європейською державою) та її геополітичне становище, близькість до найважливіших геостратегічних пунктів та розташування на перетині геоekonomічних шляхів роблять цю країну актуальним учасником багатьох процесів, пов'язаних із забезпеченням безпеки як на субрегіональному – Чорноморський та Східноєвропейський регіони, так і на регіональному рівнях. Цивілізаційна приналежність України – її «європейскість» – перетворює її на значний чинник як з погляду етноконфесійних, так і з політичних позицій процесу забезпечення євробезпеки. На сьогодні Україна, будучи європейською державою, яка

прагне цілісності та непорушності своїх кордонів, усіма силами підтримує курс на набуття повноправного членства у НАТО. Особливо важливим це стало після російського вторгнення, яке засвідчило, що Україна не може самостійно захистити свою територіальну цілісність.

На сьогодні остаточною долею щодо членства України в НАТО ще не вирішено. Тому важливим є вивчення зусиль, які наша держава докладала до членства в НАТО, адже це допоможе зрозуміти закономірності теперішньої ситуації та причин, чому досі Україна не в НАТО, і чому Альянс не надто прагне приєднання нашої держави.

Об'єктом дослідження є співпраця України з НАТО.

Предмет дослідження – політичні рішення, постанови щодо розвитку або заморожування співпраці України з НАТО.

Метою роботи є дослідження шляху української держави до НАТО, що передбачає виконання таких завдань дослідження:

- описати історіографію і джерельну базу дослідження;
- дослідити початок відносин України з НАТО та їх розвиток (1992 – 2004);
- розглянути активізацію співпраці з НАТО за президентства Віктора Ющенка та її заморожування за президентства Віктора Януковича (2004 – 2014);
- дослідити шлях української держави до НАТО у період російського вторгнення у період 2014 – 2022 років та після початку повномасштабної війни.

Хронологічні межі роботи охоплюють період незалежної України. За початковий рубіж береться 1992 р., коли Україна приєдналася до Ради північноатлантичної співпраці. Верхня хронологічна межа – після повномасштабного вторгнення 2022 р., що відображає новий виток у розвитку відносин Україна-НАТО.

Методи та методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність принципів системності, науковості та об'єктивності. У ході роботи використано такі методи:

- конкретно-пошуковий (залучення тематичної літературної та джерельної бази дослідження);
- порівняльний (співставлення поглядів істориків на проблему у процесі аналізу стану наукової розробки та джерельної бази дослідження);
- ретроспективний метод, що дозволило відстежити закономірності розвитку відносин Україна-НАТО;
- хронологічний, що передбачає виклад матеріалу у хронологічній послідовності;
- узагальнення і систематизації (виявлення матеріалів, отриманих при вивченні першоджерел та літератури, для формулювання та обґрунтування висновків за результатами проведеного дослідження) тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. У межах даного дослідження одержані наукові результати, що характеризуються новизною:

- здійснено комплексний аналіз зарубіжної та української історіографії з теми, визначено основні тенденції наукових пошуків дослідників;
- систематизовано концептуальні підходи до розуміння сутності співпраці України та НАТО;
- здійснено комплексний аналіз політичної та військової співпраці України і НАТО у період російсько-української війни, засобів ведення цієї співпраці.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього використання для створення навчальних і навчально-методичних посібників з історії України; для розробки тематики дипломних і курсових робіт; при подальшому дослідженні шляху України до НАТО у різні періоди її існування. Положення й висновки дипломної роботи можуть бути

використані для вдосконалення політичної та військової взаємодії України і НАТО, для протидії інформаційній війні.

Дані дипломної роботи можуть бути корисними для всіх, хто виявляє інтерес до вказаної проблематики.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (159 пунктів). Загальний обсяг роботи складає 94 сторінки, із них основного тексту – 76.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Історіографію з теми дослідження можна розділити на дві великі групи – зарубіжну і вітчизняну.

Одним із перших ґрунтовних зарубіжних досліджень можна вважати монографію Я. Білінського «Фінал у розширенні НАТО: країни Балтії та Україна»¹. У першому розділі монографії автор коротко розглядає деякі аргументи «проти» та «за» будь-якого розширення НАТО, у другому розділі розглядаються специфічні проблеми Балтії, а в третьому – специфічна проблема України. Четвертий розділ пояснює дипломатичні події травня 1997 року, які стосуються НАТО та країн Балтії і України, а п'ятий розділ оновлює історію до середини 1998 року.

У 2007 р. з'явилося дослідження Н. Деугда «Україна і НАТО: політика та практика співпраці з євроатлантичним співтовариством безпеки»². Перше питання, центральне в цій монографії, полягає в наступному: яким чином Україна вирішувала питання участі в євроатлантичному співтоваристві безпеки? Як лакмусовий папірець здатності та/або бажання країни перейти від фази політики на папері до фази політики на практиці, ставиться друге питання: наскільки Україна розвинула систему демократичного та цивільного нагляду за збройними силами? У пошуках відповіді на ці питання керівною гіпотезою є те, що в питанні участі в євроатлантичному співтоваристві безпеки Україна не змогла та/або не захотіла втілити слова в справі. Крім того, у книзі стверджується, що це також стосується різноманітних європейських і трансатлантичних (безпекових) організацій.

¹ Bilinsky Y. Endgame in NATO's Enlargement : The Baltic States and Ukraine. Westport, CT : Praeger, 1999. 148 p.

² Deugd N. Ukraine and NATO : The Policy and Practice of Co-operating with the Euro-Atlantic Security Community. Groningen : Centre of European Security Studies, 2007. 154 p.

У 2017 році з'явилася книга з есе¹, у якій міжнародна група вчених досліджує широкий спектр питань взаємодії НАТО з європейськими країнами з 2014 року, після анексії Криму, щоб не лише пояснити останні події в альянсі, але й виробити рекомендації щодо критичного вибору, який постає перед союзниками по НАТО. Хоча поновлення акценту на колективній обороні явно є пріоритетом, автори цього тому застерігають від надмірної корекції, яка зробить альянс надто зосередженим усередині себе, зіграє на руку Росії та загострить регіональні лінії розлому в НАТО.

Переломним моментом у розвитку досліджень відносин між Україною і НАТО став 2014 рік, а саме анексія Криму. Це, наприклад, книга «Збройні брати: Військові аспекти кризи в Україні»², у якій запропоновано глибокий погляд на стан військових як в Росії, так і в Україні, а також історію, політичні обставини та події, що призвели до анексії Криму, у тому числі історію співпраці України з НАТО.

У монографії Р. Менона³ (2015) розглянуто еволюцію кризи в Україні та оцінено наслідки як для Кримського півострова, так і для відносин України із НАТО та із Заходом у цілому. Фахівці з міжнародних відносин пострадянських держав чітко показують теперішній стан стосунків Україна – НАТО, пояснюючи ключові економічні, політичні та безпекові виклики та перспективи їх подолання. Вони також обговорюють історичні прецеденти цих відносин.

Том «Наслідки української кризи» (2017)⁴ має на меті розкрити різноманітні наративи про коріння, еволюцію та наслідки кризи в Україні,

¹ NATO's Return to Europe: Engaging Ukraine, Russia, and Beyond / by Rebecca R. Moore (Editor), Damon Coletta (Editor), Nicholas Burns (Foreword). 2017. URL: <https://www.amazon.com/NATOs-Return-Europe-Engaging-Ukraine/dp/1626164886> (дата звернення: 20.09.2023).

² Brothers Armed : Military Aspects of the Crisis in Ukraine. Minneapolis, MN : East View Press, 2014. 228 p.

³ Menon R. Conflict in Ukraine : The Unwinding of the Post-Cold War Order. Cambridge, MA : MIT Press, 2015. 220 p.

⁴ Aftermath of the Ukrainian Crisis / ed. by M. Panagiota. Abingdon, UK : Routledge, 2017. 327 p.

вказуючи на ступінь її складності та висвітлюючи важливі параметри українського питання, у тому числі і шляху України до НАТО.

Перед повномасштабним вторгненням інтерес до теми Україна – НАТО у західних джерелах дещо знизився, однак після 24 лютого 2022 року – знову зріс. Окрім численних досліджень більше політичного, аніж історичного характеру, у серпні 2022 року вийшло дослідження Бенджаміна Ебелю – історика з університету Пенсильванії. Простежуючи історію розвитку відносин між НАТО та Росією, а також між НАТО та Україною, він доходить висновку, що «Сполучені Штати і НАТО несуть значну частину відповідальності за кризу в Україні. Завдяки ряду помилкових політичних заходів Вашингтон і його європейські союзники поставили Росію в неспроможну ситуацію»¹.

Загалом, аналіз зарубіжної історіографії засвідчує зосередженість науковців більше на прогнозах майбутніх відносин між Україною і НАТО, а також між НАТО і Росією, а також на аналізі тих аспектів взаємин Україна-НАТО, які нібито могли стати причиною російського вторгнення. Разом з тим, досліджень, які б цілком зосереджувалися на вивченні шляху України до НАТО, на сьогодні немає.

Щодо української історіографії, то як вказує І. Тодоров, «Особливістю наукових розвідок більшості вітчизняних та зарубіжних вчених від початку 1990-х рр. стало обґрунтування необхідності інтеграції України в європейську та євроатлантичну спільноту»². Автор згадує численні дослідження щодо розбудови української держави, її європейської ідентичності, необхідності руху до Європи та Альянсу. Окремі аспекти поточної взаємодії України з НАТО побіжно розглянуто у монографіях

¹ Abelow B. How the West Brought War to Ukraine: Understanding How U.S. and NATO Policies Led to Crisis, War, and the Risk of Nuclear Catastrophe. 2022. URL: <https://www.amazon.com/How-West-Brought-Ukraine-Understanding/dp/0991076702> (дата звернення: 20.09.2023).

² Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. С. 8.

О. Івченка¹, Л. Гайдукова² та А. Гальчинського³. Все ж, до початку 2000-х років немає ґрунтовних досліджень, які б вивчали безпосередньо напрями руху України до НАТО.

У 2002 р. виходить збірка під редакцією М. Перепелиці⁴, у якій розглянуто законодавчий шлях України до НАТО. Окремі аспекти співпраці України з НАТО було розглянуто у статті В. Гудим⁵. У 2003 р. друком вийшла стаття В. Горбуліна⁶, у якій автор коротко характеризує шлях України до НАТО до 2003 року. У цьому ж році друкується стаття О. Черноусенко, у якій⁷ досліджено еволюцію розвитку відносин між Україною та Альянсом.

У 2006 році з'являється монографія І. Тодорова⁸, яку можна вважати одним із перших ґрунтовних досліджень відносин Україна-НАТО. У монографії розглядаються історичне та геополітичне підґрунтя євроатлантичного покликання України, особливості співробітництва України з НАТО в період 1991- 2004 рр. На багатому і різноманітному фактичному матеріалі проаналізовано роботу центральних органів законодавчої, виконавчої й судової влади України в напрямку євроатлантичної інтеграції, досліджено місце і роль українських регіонів, політичних партій та недержавних громадських організацій у реалізації європейського вибору держави.

¹ Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: Історична ретроспектива та сучасний стан. КИЇВ, 1997. 688 с.

² Гайдуков Л. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 рр.). Київ, 2001. 622 с.

³ Гальчинський А. Україна на перехресті геополітичних інтересів. Київ, 2002. 180 с.

⁴ Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / За заг. ред. Г.М.Перепелиці. Київ, 2002. 400 с.

⁵ Гудим В. Досвід України в миротворчій операції КФОР та участі в програмі «Партнерство заради миру». // Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки. Київ: Стилос, 2002. С. 74-85.

⁶ Горбулін В. П. Взаємовідносини Україна — НАТО в контексті євроатлантичних інтеграційних процесів. // Національна безпека і оборона. 2003. № 7. С. 5-7.

⁷ Черноусенко О. Партнерство Україна – НАТО: еволюція розвитку // Політика і час. 2003. №10. С.18–27.

⁸ Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. 268 с.

Стаття Л. Полякова¹ присвячена огляду основних здобутків співробітництва України з НАТО протягом перших десяти років такої взаємодії. У статті Ю. Макар² та у праці О. Власюка³ (2008) охарактеризовано сучасний стан взаємодії України з НАТО. Стаття А. Кудряченко⁴ розглядає питання відходу України від напрямку Альянсу до Росії у період правління В. Януковича.

У підручнику М. Кордона⁵ (2010), окрім інших питань, детально висвітлюється також історія створення і розвитку НАТО та питання співробітництва з ними України, шляхи її інтеграції в євроатлантичну структуру, перспективи набуття членства в НАТО.

У статті І. Долгова (Надзвичайного і Повноважного Посла України в Королівстві Бельгія, Глави Місії України при НАТО) та А. Алексєєнка (радника Місії України при НАТО), базуючись на власному досвіді роботи з Організацією Північноатлантичного Договору, результатах аналізу українського законодавства, наукових робіт вітчизняних та зарубіжних фахівців, основоположних документах Альянсу та програмних заяв його керівництва, автори статті досліджують еволюцію політики партнерства НАТО та вплив цього процесу на розвиток відносин Української держави з Північноатлантичним Альянсом⁶.

У 2014 р. І. Тодоров проаналізував уже понад двадцятирічні взаємини України та НАТО, які призвели до накопичення різноманітної взаємодії що базувалася на низці нормативних та політичних документів як на двосторонньому, так і на національному рівнях. Автор коментує суперечливе

¹ Поляков Л. Україна – НАТО: 10 років співробітництва в ім'я безпеки та миру // Вісник України. 2007. №7. С.6–9.

² Макар Ю.І. Зовнішня політика України: наміри та реалії // Україна – Європа – Світ. Вип.1. Тернопіль, 2008. С.189–198.

³ Україна – НАТО: сучасний стан відносин та перспектива розвитку / За заг. ред. О.С.Власюка. КИЇВ, 2008. 352 с.

⁴ Кудряченко А. Євроатлантичний поступ України та її відносини з Росією // Україна дипломатична. Вип.10. Київ, 2009. С.772–786.

⁵ Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України. 2-ге вид. Київ, 2010. 172 с.

⁶ Долгов І.О., Алексєєнко А.В. Еволюція партнерства (Україна – НАТО) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип.19. Київ, 2012. С.30–39.

просування до Альянсу, яке через 8 років було припинено законодавчим закріпленням так званої «позаблоковості». Все ж, співробітництво тривало і в 2014 р. науковець визнає необхідність його якісної трансформації¹.

На сучасному етапі шлях України до НАТО все ще цікавить науковців.

Прикладом вивчення досліджуваної теми в історіософському аспекті стала праця Є.Марчука², у якій зібрано статті, виступи у Верховній Раді, на міжнародних і національних форумах, в друкованих та електронних ЗМІ щодо відносин України і НАТО відомого державного діяча Євгена Марчука. Це фактично історія про те, як одна людина намагалась витягти країну до Альянсу і прогнозувала, що в разі невступу України до НАТО в державі виникнуть проблеми.

У статті Л. Алексієвець, М. Алексієвець³ вивчено трансформаційні процеси відносин України та НАТО, тенденції складного переходу від співпраці до стратегічного партнерства, динаміку основних параметрів взаємодії. Уперше в українській історіографії порушено та предметно висвітлено історично-політичний дискурс відносин Україна – НАТО в 1991–2019 рр. як компонент загальноісторичного процесу євроатлантичної інтеграції й запропоновано авторську періодизацію їх становлення, визначено проблеми та перспективи.

Варто також відзначити статтю Т. Мелещенко, І. Волошина⁴, у якій визначено особливості головних зовнішньополітичних напрямів України: позаблокового, багатовекторного, євроатлантичного та узагальнено їх результати; зроблено логічні висновки щодо перспектив набуття нашою країною членства в НАТО та обґрунтовано необхідність дотримання євроатлантичного шляху як єдиного можливого для збереження незалежності

¹ Тодоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України і НАТО // *Ї: Незалежний культурологічний часопис*. Вип. 77. Л., 2014. С. 84–108.

² Марчук Є. На шляху до НАТО. Київ; Париж; Дакар, 2016. 608 с.

³ Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект // *Український історичний журнал*. 2020. Число 1. С. 126–142.

⁴ Мелещенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції // *Український історичний журнал*. 2021. Число 4. С. 104–112.

України. Запропоновані висновки базуються не лише на основі спеціальних праць, а й аналізу офіційних документів, промов, стенограм, звернень посадових осіб, що допомогло всебічно розглянути предмет дослідження.

Загалом, аналіз української історіографії засвідчує набагато більш різностороннє, глибше та ґрунтовніше вивчення шляху України до НАТО, аніж це зроблено в зарубіжній історіографії. Однак у науковій літературі залишаються поки що недостатньо вивченими такі важливі документи, що визначають взаємовідносини України з Альянсом, як Хартія Україна-НАТО 1997 р., з доповненням 2009 р., План Дій Україна-НАТО 2002 р., Меморандум про взаєморозуміння між Україною та НАТО (ратифіковано як Закон у 2004 р.), щорічні Цільові Плани Україна-НАТО, Річні національні Програми з підготовки України до членства в НАТО, що передбачають глибоку трансформацію українського суспільства відповідно до стандартів країн-учасниць Альянсу. Окрім того, у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення РФ до України, що напряду загрожує європейській безпеці, є необхідність дослідження взаємодії України з НАТО на сучасному етапі.

Джерельну базу дослідження можна розділити на такі групи:

1. Міжнародно-правові акти, зокрема документи НАТО, що стосуються теми дослідження¹. Це також двосторонні договори та угоди між Україною і Альянсом². Визначальними у відносинах між Україною і НАТО документами, які залишаються актуальними дотепер, є Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО (09.07.1997)³ і Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство (21.08.2009)⁴.

¹ Офіційні тексти НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm (дата звернення: 20.09.2023).

² Документи двостороннього співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenti/dokumenti-dvostoronнього-spivrobitnictva> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text (дата звернення: 20.09.2023).

Практично всі зазначені документи розміщені на відповідних офіційних сайтах інституцій.

2. Вітчизняні нормативні акти центральних і місцевих органів влади. Відповідно до Конституції України, саме парламент намічує основні напрями зовнішньої та внутрішньої політики. Це Закони України та Постанови Верховної Ради України та її окремих комісій та комітетів. Насамперед, це Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який законодавчо закріплює «поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації»¹, Закон «Про національну безпеку України»², який набрав чинності 8 липня 2018 р., а також Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України», який одним із пріоритетів національних інтересів України визнає «інтеграцію у євроатлантичний безпековий простір з метою набуття членства в Організації Північноатлантичного договору»³ та ін.

У лютому 2019 р. набрали чинності зміни до Конституції України у частині стратегічного курсу на набуття Україною повноправного членства в ЄС і НАТО. Відповідно до внесених змін, Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття Україною повноправного членства в НАТО⁴.

¹ Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

² Про національну безпеку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitutio> (дата звернення: 20.09.2023).

14 вересня 2020 р. Президент України підписав Стратегію національної безпеки України, в якій наголошується на стратегічному значенні відносин з НАТО¹.

Важливим джерелом є матеріали парламентських слухань щодо Північноатлантичної інтеграції. В Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Актуальні питання зовнішньої політики України», які відбулися 7 грудня 2016 року, визначено «доцільність активізації законотворчого процесу, спрямованого на реалізацію стратегічного курсу України на набуття членства в НАТО та ЄС»².

3. Погоджуємося з думкою І. Тодорова, який підкреслює, що «окремо необхідно зупинитися на документах і матеріалах дорадчих органів»³, зокрема, Адміністрації та Секретаріату Президента України, наприклад звернення Президента В. Зеленського у зв'язку з поданням заявки на вступ України у пришвидшеному порядку до НАТО⁴. Важливими є матеріали Державної Ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції⁵, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України⁶, Центру Інформації і Документації НАТО в Києві, Місії зв'язку НАТО в Києві⁷ та ін.

4. Четверту групу джерел складають матеріали конференцій НАТО. Наприклад, це 11-й Міжнародний науково-дослідницький семінар

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

² Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Актуальні питання зовнішньої політики України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2069-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. С. 19.

⁴ Звернення Президента Володимира Зеленського 30 вересня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-robimo-svij-viznachalnij-krok-pidpisuyuchi-zayavku-ukrayi-78173> (дата звернення: 20.09.2023).

⁵ Європейська та євроатлантична інтеграція. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html> (дата звернення: 20.09.2023).

⁶ Журнал Стратегічні пріоритети // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 20.09.2023).

⁷ Центр інформації та документації НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/informacijnij-centr/centr-informaciyi-ta-dokumentaciyi-nato> (дата звернення: 20.09.2023).

«Партнерство заради миру», Київ, 23-26 червня 2002 р.¹, де було обговорено наступні питання: основні проблеми безпеки України: тероризм, організована злочинність, нелегальна імміграція та економічні та демократичні основи сталості держави; підсумки п'яти років Партнерства Україна-НАТО; різні аспекти регіональної безпеки, зокрема України та Чорного моря; досягнення в рамках ГУУАМ (субрегіональна організація Грузії, України, Узбекистану, Азербайджану та Молдови); вплив розширення Європейського Союзу на безпеку України.

5. П'ята група – матеріали соціологічних досліджень, в яких простежено громадську думку щодо північноатлантичної інтеграції у різні періоди розвитку української держави²³. Ці джерела допомагають визначити зміну настроїв у суспільстві залежно від зовнішньої політики України.

6. Остання група джерел – матеріали ЗМІ та інтернет-ресурсів⁴⁵⁶, які дозволяють побачити конкретні кроки щодо інтеграції з НАТО, а також настрої населення щодо прийняття певних рішень, пов'язаних з північноатлантичною інтеграцією.

¹ Ukraine and Regional Co-operation in Security : Looking Ahead. Rome : NATO Defense College, 2003. 143 p.

² "Ставлення громадян до основних напрямів зовнішньої політики України". Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/stavlennya-gromadyan-do-osnovnikh-napryamiv-zovnishnoi-politiki> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення (1-2 жовтня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno-pol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html?fbclid=IwAR2wRXYVdCHtV4JPKk-T6quBAJnMoTnpU4UkWG3Kvutt1fIPR3HCPpRbng (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Як Тимошенко злила НАТО і влилася в Потік. URL: https://zn.ua/ukr/internal/yak_timoshenko_zlila_nato_i_vlilasya_v_potik.html

⁵ Партія Регіонів – партія хамелеонів. Але як євроатлантист дякую Януковичу, що саме ВІН! узаконив рух України до НАТО! URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/medvedev/4790725a92762/> (дата звернення: 20.09.2023).

⁶ Заявка на вступ. Як Україна може швидко вступити до НАТО? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-nato-zayavka-vstup/32060603.html> (дата звернення: 20.09.2023).

Висновки до Розділу 1

Отже, історіографія з теми дослідження поділяється на дві великі групи – зарубіжну і вітчизняну. Перші ґрунтовні праці з теми почали з'являтися в кінці 90-х років, і на сучасному етапі шлях України до НАТО все ще цікавить науковців. Аналіз української історіографії засвідчує набагато більш різностороннє, глибше та ґрунтовніше вивчення шляху України до НАТО, аніж це зроблено в зарубіжній історіографії.

Джерельна база дослідження розділяється на такі групи: міжнародно-правові акти, зокрема документи НАТО, що стосуються теми дослідження; вітчизняні нормативні акти центральних і місцевих органів влади; документи і матеріали дорадчих органів; матеріали конференцій НАТО; матеріали соціологічних досліджень та матеріали ЗМІ й інтернет-ресурсів.

Використання широкої групи джерел дозволяє здійснювати обґрунтоване дослідження та говорити про доцільність отриманих висновків.

РОЗДІЛ 2.

ПОЧАТОК ВІДНОСИН УКРАЇНИ З НАТО ТА ЇХ РОЗВИТОК (1992 – 2004)

21 грудня 1991 року Алма-Атинські протоколи офіційно припинили існування Радянського Союзу¹. Напередодні Рада північноатлантичного співробітництва (НАСС) провела своє перше засідання і пообіцяла підтримувати цінності «побудови цілісної та вільної Європи». 10 березня 1992 року НАСС запросила колишні радянські країни, які тепер є частиною Співдружності Незалежних Держав, приєднатися². Це започаткувало перші офіційні відносини України з НАТО.

У цей період (1991-1993 рр.) Україна пройшла складний процес реалізації, формулювання, просування та захисту своїх національних інтересів у відносинах з ключовими міжнародними гравцями, у тому числі НАТО. Україна мала значний вплив на формування нової архітектури безпеки в Європі. Ключовими чинниками ефективної та конструктивної політики Києва були ентузіазм, оптимізм і впевненість, які, як правило, слідують за національним визволенням. Це сталося не стільки через ядерну зброю, успадковану після здобуття незалежності, скільки через розуміння того, що країна робить послідовні кроки до демократії та толерантності. Партнери України не могли не визнати та не віддати належне тому факту, що цивілізована та прагматична поведінка Києва, безперечно, стала вирішальним чинником відносно безкровного розпаду СРСР. Вони також не могли не визнати, що Київ проводив гнучку та толерантну політику, яка попередила «югославський сценарій», таким чином дозволивши Європі уникнути потенційно братовбивчих зіткнень³.

¹ Алма-Атинська декларація. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text (дата звернення: 20.09.2023).

² Work Plan for Dialogue, Partnership and Cooperation. URL: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920310b.htm> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Там само.

Як згадувалося, протягом цих перших років відносини країни з НАТО дедалі більше інституціоналізувалися. Однак вони існували в основному за формою, а не за змістом, фактично обмежуючись зустрічами на високому рівні. Перші контакти між Україною та НАТО відбулися восени 1991 року, а в січні 1992 року представник України-НАТО взяв участь у засіданні Робочої групи високого рівня Ради північноатлантичного співробітництва. Політико-правову базу цих відносин було закладено в 1993 році документом «Основні напрями зовнішньої політики України»¹, прийнятим Верховною Радою України. У ньому зазначалося: «В умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких як НВСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки. З огляду на кардинальні зміни, які відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки»². Таким чином, мирне існування України у Європі було визначене як неможливе за умов позаблокового статусу. Далі була теза про те, що пряме і повноправне членство України в загальноєвропейських структурах створить необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки. Загальним результатом стало те, що проголошений намір України стати нейтральною та позакоаліційною державою згодом адаптувався до нових обставин і не міг розглядатися як перешкода для її повноправного членства у структурі європейської безпеки.

¹ Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України. 1993. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t336000?ed=1993_07_02 (дата звернення: 20.09.2023).

² Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України. 1993. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t336000?ed=1993_07_02 (дата звернення: 20.09.2023).

Основні напрями зовнішньої політики України були визначені Воєнною доктриною восени 1993 р.¹, в якій безпеку України визнано як невід'ємну складову міжнародної (євроатлантичної) безпеки, і навпаки; міжнародна стабільність також вважається найважливішою для національної безпеки: «Україна може і повинна стати впливовою державою, здатною виконувати значну роль у забезпеченні політичної, економічної і воєнної стабільності в Європі та в усьому світі. Проголошуючи свою Воєнну доктрину, яка має оборонний характер, Україна виходить з того, що вона не є потенційним противником жодної конкретної держави»².

Поряд із розвитком відносин з НАТО, відкритими для всіх країн, Україна разом із Білоруссю та Казахстаном була залучена до більш специфічних інституційних механізмів через успадкування ядерної зброї після розпаду Радянського Союзу. 5 грудня 1994 року Росія, США та Великобританія підписали Будапештський меморандум про гарантії безпеки, який містив наступний пункт: «Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучені Штати Америки підтверджують своє зобов'язання утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, а також те, що жодна з їхніх зброї ніколи не буде використовуватися проти України, крім випадків самооборони чи іншим чином відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй»³. Цей процес дозволив Україні приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї⁴ та надав Україні гарантії безпеки, підтверджені Росією та США у 2009 році, щоб вона могла відмовитися від успадкованої ядерної зброї.

¹ Про Воєнну доктрину України. 1993. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/166159___526551 (дата звернення: 20.09.2023).

² Там само.

³ Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (дата звернення: 20.09.2023).

Протягом подальшого періоду (1994-1998 рр.) Україна активно прагнула зміцнити відносини з іншими державами, результатом чого стали, зокрема, укладення базових політичних договорів з Росією та Румунією, підписання «Хартії відносин із США»¹ та «Декларації про стратегічне партнерство між Україною та США»². Щодо розвитку відносин із НАТО документами визначалося: «Сполучені Штати Америки вітають рішення України брати участь у програмі НАТО "Партнерство заради миру" і сподіваються на практичне співробітництво між українськими та американськими військовими та оборонними установами в цьому контексті. В рамках програми "Партнерство заради миру" Сполучені Штати Америки мають намір співпрацювати з Україною для розвитку партнерських відносин українських Збройних Сил з силами НАТО з метою спільного планування, навчань та тренувань, а також готовності здійснювати відповідні заходи»³.

Відносини між Україною та НАТО ставали дедалі інтенсивнішими, виходячи на нові рівні та сфери співробітництва. Україна, яка спочатку вважала свої відносини з СНД «цивілізованим розлученням», потім охоче взаємодіяла з НАТО з 1994 року, хоча й досі не була її членом. Співпраця з НАТО вважалася важливою для зміцнення безпеки України по відношенню до Росії. Незважаючи на економічну залежність від Росії, особливо в енергетичній сфері, Україна все ж прагнула політично та військово співпрацювати з НАТО на багатосторонньому форумі та на двосторонній основі з ключовими західними країнами. Україна була першою країною СНД, яка приєдналася до Програми «Партнерство заради миру» в 1995 році, і з того часу залишається її активним членом. Програмою було визначено, що вона «зосереджена на співпраці в оборонній галузі, але виходить за рамки

¹ Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_015#Text (дата звернення: 20.09.2023).

² Хартія Україна – США про стратегічне партнерство. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/our-relationship-uk/u-s-ukraine-charter-strategic-partnership-uk/> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_015#Text (дата звернення: 20.09.2023).

діалогу та співробітництва і спрямована на досягнення реального партнерства. Вона стала важливою і постійною рисою європейської архітектури безпеки, яка допомагає розширити та інтенсифікувати політичне і військове співробітництво у Європі. Програма допомагає посилити стабільність, зменшити загрозу миру та розбудувати зміцнені стосунки безпеки на основі практичної співпраці та відданості демократичним принципам, на яких ґрунтується Альянс»¹. Відповідно до Рамкового документа ПЗМ, який було прийнято главами держав та урядів водночас з Документом про запрошення до ПЗМ, НАТО зобов'язувалося «проводити консультації з будь-яким з активних партнерів, якщо цей партнер вважає, що існує безпосередня загроза його територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці»².

1997 рік ознаменувався трьома пам'ятними подіями у відносинах Україна-НАТО. По-перше, створенням у травні в Києві першого в історії Альянсу «Центру інформації та документації НАТО» з метою поліпшення інформованості про НАТО та взаєморозуміння між Україною та НАТО. Центр надає інформацію, сприяє проведенню досліджень, а також фінансує здійснення проєктів громадянами України та організаціями за темами, пов'язаними з діяльністю НАТО. ЦІДН надає фінансову підтримку офіційно зареєстрованим українським неурядовим організаціям у проведенні заходів, починаючи від видання публікацій та розробки навчальних програм до проведення конференцій та круглих столів, присвячених НАТО та/або відносинам Україна НАТО. Голова ЦІДН дає прес-конференції та інтерв'ю щодо заходів та подій, які відбуваються в НАТО, представникам місцевих засобів масової інформації³.

¹ Програма «Партнерство заради миру». URL: kimo.univ.kiev.ua/MOrg/61.htm (дата звернення: 20.09.2023).

² ПЗМ: Процес планування та огляду сил Партнерства заради миру. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/hb030208.htm> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Центр інформації та документації НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/informacijnij-centr/centr-informaciyi-ta-dokumentaciyi-nato> (дата звернення: 20.09.2023).

По-друге, було підписано «Хартію про особливе партнерство» на саміті Україна-НАТО в Мадриді в липні. Хартією було визначено особливості розбудови розширених та поглиблених відносин між Україною та НАТО; принципи розвитку відносин між Україною та НАТО; сфери консультацій та/або співробітництва між Україною та НАТО; описано практичні механізми для консультацій та співробітництва між Україною та НАТО; також визначено співробітництво заради більш безпечної Європи¹. Хартія включала положення про те, що НАТО та Україна визнають безпеку всіх держав в ОБСЄ.

По-третє, у жовтні 1997 року відбулося відкриття місії України при НАТО – однієї з перших місій країни-партнера, яка постановляла «заснувати Місію України при НАТО як закордонну дипломатичну установу України зі статусом представництва України при міжнародній організації з розташуванням у м. Брюсселі»².

Насправді зовнішня політика України в цей період намагалася збалансувати свої прозахідні амбіції з глибоко вкоріненими історичними, культурними та економічними зв'язками з Росією. Здебільшого українські політики більше схилилися до Заходу, тобто Сполучених Штатів, Європейського Союзу, НАТО та інших ключових окремих західних держав, а також до міжнародних фінансових організацій. Головною мотивацією орієнтації на Захід було отримання економічної та політичної підтримки, необхідної для забезпечення подальшого існування України як незалежної держави.

Проте внутрішня цілісність зовнішньополітичних зусиль Києва була втрачена внаслідок певних подій наприкінці 1990-х років, зокрема активних спроб демократизації національно-демократичними силами; прихід консервативно налаштованих бюрократів у кабінети, посилення активності

¹ Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 20.09.2023).

² Указ Президента України Про заснування Місії України при НАТО. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U1333_97 (дата звернення: 20.09.2023).

прокомуністичних партій та посилення антиукраїнських елементів у Росії. Сукупність цих чинників вивела Україну з європейського політичного курсу, змістивши основний зовнішньополітичний вектор у бік Москви. Помітно зросла готовність України піти на поступки заради зміцнення відносин з Росією. Наведемо приклад: хоча угоди, укладені щодо поділу Чорноморського флоту, були загалом сприятливими, зміст деяких не можна було не трактувати як підпорядкування Москві, наприклад: «Органи державної влади України поважають статус [російських] військових формувань, вживають необхідних і узгоджених з їхнім командуванням заходів, що забезпечують безпеку особового складу, захист прав власності та збереження майна військових формувань, і не втручаються в їх внутрішнє життя. Військові кораблі та судна військових формувань із попереднім сповіщенням компетентних органів України можуть здійснювати плавання в територіальних водах України з метою заходу (виходу) в порти України, в яких дислоковані військові формування»¹.

Підписання Угоди про так званий «нульовий варіант»² також не піддавалося тлумаченню за будь-якими іншими умовами. На думку деяких експертів, наприкінці першого терміну Л. Кучми Україна перебувала в такому становищі, коли Росія як політичний і економічний гравець посилювала свій вплив на українську внутрішню політику. Політолог Володимир Полохало приблизно підрахував, що на Росію в той період припадало 60% зовнішнього впливу на українську внутрішню політику, а на Захід – 40%. У наступний період Україна дедалі активізувала свої відносини з Росією³.

¹ Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення: 20.09.2023).

² Угода між Україною і Російською Федерацією про врегулювання питань правонаступництва стосовно зовнішнього державного боргу та активів колишнього Союзу РСР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_055#Text (дата звернення: 20.09.2023).

³ Полохало В. Внутрішньополітичні аспекти національної безпеки України. Київ, 1999. С. 67.

Наступний період взаємовідносин України і НАТО розпочався з обрання президента Л. Кучми на другий президентський термін у 1999 році.

На початку березня 2000 р. у Києві відбулося засідання вищого органу НАТО Північноатлантичної ради (НАС) та Комісії Україна-НАТО. Міністр закордонних справ України Борис Тарасюк назвав візит НАК «чітким політичним знаком підтримки стратегічного курсу України на інтеграцію до євроатлантичних структур»¹. Логічно, що лідери України вирішили подати офіційну заявку на членство в НАТО в результаті динамічного процесу співпраці між Україною та НАТО протягом 1990-х років.

Однак під час візиту до Тбілісі в березні 2000 року президент Л. Кучма сказав, що «про вступ України в НАТО сьогодні не може бути й мови, оскільки це питання надзвичайно складне і має багато кутів». Незважаючи на це, Україна «і надалі буде зацікавлена в розвитку своїх відносин і співпраці з НАТО»². Цей перехід від «євроатлантичної інтеграції» до «євроатлантичного співробітництва» або «євроатлантичного партнерства», схоже, походить від великого підпорядкування Києва Росії в той час. У 2000 році змінився не лише офіційний дискурс, але й зовнішня політика України. Події 11 вересня 2001 року мали світовий резонанс. Незважаючи на те, що Україна зробила низку активних дипломатичних кроків із засудження тероризму – зокрема, приєднавшись до антитерористичної коаліції та дозволивши літакам США використовувати свій повітряний простір, – цього вважалося недостатнім для того, щоб стати «особливим партнером НАТО» та «стратегічного партнера США». У результаті Україна поступилася провідній ролі у розвитку відносин з НАТО Росії. Після саміту НАТО в Рейк'явіку Росія підписала угоду про

¹ Baleanu V. G. In the Shadow of Russia: Romania's Relations with Moldova and Ukraine. The Conflict Studies Research Centre. Directorate General Development and Doctrine. Royal Military Academy Sandhurst. Camberley. Surrey. England. 2000. P. 12.

² Виступи Президента України Кучми Леоніда Даниловича. URL: lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/cerivnik/kuchm_pr.htm (дата звернення: 20.09.2023).

створення нової Ради НАТО-Росія¹, після чого Україна стала просто запрошеною на Празький саміт.

За цей період тоталітарне повстання, порушення прав людини, свободи ЗМІ та трагедія Георгія Гонгадзе повністю підірвали довіру Заходу до України. Моментом національної ганьби став саміт НАТО в Празі, на якому було відзначено посилення тоталітарних тенденцій в Україні, несанкційовані продажі Іраку радарів пасивного наведення «Кольчуга», а у вересні–листопаді цей скандал доповнився убивством українського журналіста Г. Гонгадзе, на що як США, так і НАТО відреагували політикою дистанціювання від України². Хоча в цьому контексті варто зазначити, що, незважаючи на цей спокій на згаданому саміті, за результатами годинного засідання комісії Україна-НАТО було прийнято «План дій щодо наближення до стандартів НАТО»³ і щорічно фіксувалися додаткові спеціальні заходи для виконання плану.

Все ж, усвідомлюючи всю серйозність наслідків подій празького саміту, 23 травня 2002 р. на засіданні Ради безпеки і оборони України було ухвалено Резолюцію про стратегію відносин України з НАТО. Вперше на офіційному рівні було оголошено, що країна починає стратегію зближення з Північноатлантичним альянсом, кінцевою метою якої було приєднання до цієї організації⁴. Голова РНБО України Є. Марчук тоді зазначив, що «подальша підтримка позаблокового статусу є безперспективною, а в деяких випадках навіть шкідливою для України», хоча також підкреслив, що цей процес може бути надто довгим⁵. Однак 15 липня 2004 року президент

¹ Рада НАТО – Росія. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50091.htm (дата звернення: 20.09.2023).

² Саміт у Празі: весна для України, зима для Кучми. *Українська правда*. 22 листопада 2002. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/11/26/2991772/> (дата звернення: 20.09.2023).

³ План Дій Україна-НАТО. URL: <https://www.nato.int/docu/basicxt/b021122u.htm> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Про схвалення Плану дій Україна – НАТО та затвердження Цільового плану Україна – НАТО на 2003 рік. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS1325> (дата звернення: 20.09.2023).

⁵ Марчук і Кучма тримають курс на НАТО. *Українська правда*. 23 травня 2002. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/05/23/2988928/>

України Кучма зазначив, що йдеться не про членство України в НАТО, а про значне поглиблення відносин з НАТО (і ЄС) як гарантами безпеки Європи¹.

Ослаблення внутрішньої підтримки та втрата міжнародної репутації спонукали Леоніда Кучму звернутися за допомогою до Москви, вважаючи, що тісніші відносини між двома сусідніми країнами відновлять довіру до України. Лише між 2000 і 2004 роками президенти Росії та України Кучма і Путін зустрічалися приблизно 40 разів, щоб обговорити, як розвиватимуться їхні двосторонні відносини². У цей період було підписано «Угоду про Єдиний економічний простір»³ під керівництвом Росії, укладено угоди про прикордонний режим з Румунією та відкрито кордони з Росією. Проте, незважаючи на зростання російського впливу, відносини між НАТО та Україною стали більш інтенсивними та більш практичними. У наступні роки щорічні цільові плани Україна-НАТО включали військові, політичні та економічні цілі, але це була максимальна взаємодія, яку НАТО запропонувала Україні на той час і за тих обставин. Як визнають деякі вчені, кожен із планів включав короткий, новий «список декларацій», подібних до тих, що містяться в конституціях, законах, указах, постановах уряду та існуючих програмах⁴.

Зі сказаного вище можна виділити декілька особливостей розвитку зовнішньої політики України та її відносин з НАТО у період 1992 – 2004 років. По-перше, політика «ні Сходу, ні Заходу» або «і Сходу, і Заходу», яку Україна проводила з 1991 року, здається симптоматичною для розколу суспільства, політичних еліт і внутрішньої змішаної природи українського

¹ Виступи Президента України Кучми Леоніда Даниловича. URL: lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/cerivnik/kuchm_pr.htm (дата звернення: 20.09.2023).

² Магомедов А.О. «Україна і НАТО в контексті суспільнополітичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст.: дис.... канд. іст. наук зі спеціальності 07.00.01 – «Історія України». – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2020. С. 80.

³ Угода про формування Єдиного економічного простору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_990#Text (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Безчасний Л.К. Інтегрування нових членів та партнерів НАТО у воєнно-економічне співробітництво країн Альянсу: висновки для України. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 8. С. 48.

суспільства. По-друге, політика колишнього режиму стала кризою української зовнішньої політики, кризою, яка проявилася як у нездатності країни захистити свої національні інтереси, так і в нездатності досягти тактичних цілей. Україна у 2004 році – незважаючи на декларації – залишалася майже такою ж невизначеною щодо своїх зовнішньополітичних пріоритетів, як і в 1991 році. Відтоді українське керівництво зберігало складне балансування між Росією та Заходом, необхідність якого зумовлювалася розбіжністю лояльності населення країни. Відносини Україна-НАТО також пережили серйозну кризу довіри за часів Кучми. Проте, незважаючи на це, Україна налагодила значний рівень співпраці з НАТО. Серед країн-партнерів НАТО Україна на той період мала дуже велику, якщо не найбільшу, програму співпраці.

Висновки до Розділу 2

Отже, фактично українська незалежна зовнішня та безпекова політика викристалізувалася лише наприкінці 1993 року. Цей період завершився концептуальним визначенням і законодавчим закріпленням європейського та євроатлантичного шляху України як оптимального стратегічного вибору країни. Водночас було також вирішено, що Україна підтримуватиме добросусідські відносини з Росією. На цей період припадає підписання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС, визначення параметрів відносин з НАТО, договірне врегулювання двосторонніх відносин з Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною та іншими державами, а також розробка основних політичних договорів з Росією та Румунією та написання Хартії відносин із США.

До 2004 року українська зовнішня політика загалом виглядала неоднозначною. Основною причиною цього стала відсутність консенсусу щодо центрального питання «Схід чи Захід?». З одного боку, існувала концепція України як європейської держави, максимально відмежованої від Росії та тісно пов'язаної з європейськими та євроатлантичними інституціями,

включно з НАТО. До 2005 року правляча еліта демонструвала, з одного боку, явну прихильність до Заходу та бажання інтегрувати країну в європейські та євроатлантичні структури. З іншого боку, значна залежність України від російської енергії та торгівлі заважала їй асоціюватися виключно із Заходом. Відносини з Росією були додатково підкреслені присутністю значної російської меншини в країні. Ця дилема, а також розкол суспільства змусили Україну проводити зовнішню політику, яка утримувалася від прийняття цілком дружньої до Заходу чи Росії позиції. Натомість вона проводила так звану «багатовекторну» зовнішню політику, яка виявилася найреалістичнішим варіантом для України; найважливішою рисою якої була відсутність будь-якої домовленості про колективну оборону.

РОЗДІЛ 3.

АКТИВІЗАЦІЯ СПІВПРАЦІ З НАТО ТА ЇЇ ЗАМОРОЖУВАННЯ (2004 – 2014)

3.1. За президентства Віктора Ющенка

У липні 2004 року, після Стамбульського саміту НАТО¹ та засідання КУН, зміни до Воєнної доктрини України були прийняті Радою національної безпеки і оборони (РНБО). Їх первісне формулювання було таким: «Виходячи з того, що НАТО та Європейський Союз є гарантами безпеки та стабільності в Європі, Україна готується до набуття повноправного членства в цих організаціях»².

Однак у виправленій редакції говорилося, що Україна воєнна безпека базувалася на «зміцненні довіри між державами, неухильному зниженні рівня загроз застосування військової сили, здійсненні політики євроатлантичної інтеграції... Інтереси національної безпеки України вимагають суттєвого поглиблення відносин з НАТО та ЄС як гарантами безпеки та стабільності в Європі. Україна дотримується політики позаблоковості, розцінює її як важливий фактор зниження напруженості воєнно-політичної обстановки в регіоні»³. Таким чином, у ньому не згадується мета України щодо членства в НАТО.

Через дуже короткий проміжок часу українські чиновники розпочали змінювати вектор. Один представник РНБО заявив ЗМІ, що вступ до НАТО залишається довгостроковою політичною метою, тоді як воєнна доктрина зі змінами визначає порядок денний майбутньої співпраці з НАТО в конкретних сферах у коротші терміни⁴. У Міністерстві закордонних справ

¹ Стамбульський саміт. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2004/0403.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

² Про Воєнну доктрину України. 2004. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U648_04 (дата звернення: 20.09.2023).

³ Там само.

⁴ Центр інформації та документації НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/informacijnij-centr/centr-informaciyi-ta-dokumentaciyi-nato> (дата звернення: 20.09.2023).

України наполягали, що політика країни щодо євроатлантичної інтеграції не переглядалася, не переглядається і не переглядатиметься та продовжує зосереджуватися на нарощуванні практичної співпраці. Водночас, незважаючи на всі вищезазначені події, Україна де-факто залишалася союзником НАТО з безпеки. Її 2000 військових були четвертим за величиною контингентом в Іраку¹. У березні 2004 року Україна надала НАТО право швидкого доступу до території України², а в червні 2004 року було підписано Меморандум Україна-НАТО, який дозволив НАТО використовувати українські військові літаки: «Операції НАТО, що підтримуються відповідно до цього Меморандуму, можуть потребувати проведення багатонаціональних повітряних операцій з підтримки за участю визначеної кількості літаків і вертольотів, а у випадках портів – військових і цивільних суден підтримки. Країна, що приймає, визнає, що пересування до та по території Країни, що приймає, таких літаків, вертольотів, суден та їхніх екіпажів (команд) проходитиме на основі загального дозволу протягом всієї операції. Країна, що приймає, забезпечує/контролює всі аспекти такого дозволу»³.

Загалом, зовнішньополітичні пріоритети України не змінилися, принаймні, на поверхні. Членство в Європейському Союзі та НАТО, розвиток дружніх стосунків з Росією та іншими сусідами, активна регіональна політика були і залишалися на передовій української політики. Проте перед президентськими виборами 2004 р. багато політичних оглядачів передбачали, що зовнішньополітична орієнтація може кардинально

¹ Безчасний Л.К. Інтегрування нових членів та партнерів НАТО у воєнно-економічне співробітництво країн Альянсу: висновки для України. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 8. С. 43.

² Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. Київ: МО України, 2004. 103 с.

³ Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО на Атлантиці та штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі щодо забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_005#Text (дата звернення: 20.09.2023).

змінитися за короткий час. Імовірність таких прогнозів була високою, оскільки під час передвиборчої кампанії Віктор Ющенко представляв себе як проукраїнський чи прозахідноєвропейський, а не проросійський політик¹. Дійсно, необхідність зміни зовнішньої політики в період після виборів стала дуже очевидною. Після вступу на посаду Президент Ющенко наголосив на необхідності практичних змін зовнішньої політики України: насамперед він віддав пріоритет захисту національних інтересів країни, маючи на меті посилити напрями політики, які дадуть негайні, прямі результати, особливо в економічній сфері. Після кількох місяців президентства Ющенка Захід і Європа вважали, що він справді відданий внутрішній політиці, необхідній для європейської та євроатлантичної інтеграції України. У результаті ці відносини та двосторонні відносини із США пожвавилися. З іншого боку, можна стверджувати, що, незважаючи на те, що нова політика Києва охопила значну площину для відновлення підтримки Заходу, вона не надала жодних великих запевнень чи гарантій міцніших двосторонніх відносин між Україною та Росією. Що стосується відносин між НАТО та Україною, частота зустрічей на високому рівні та інтенсивність співпраці свідчать про те, що відносини розвивалися більш конструктивно, ніж кілька років тому. Порядок денний відносин Україна-НАТО включав завдання подальшої інтенсифікації та підвищення рівня співпраці, активізації взаємних зусиль та взаємодії, спрямованих на зміцнення миру та стабільності в Європі, покращення клімату довіри та зміцнення європейських демократичних і правових стандартів для відповідності критерії нової європейської спільноти².

У квітні 2005 року Віктор Ющенко повернув у військову доктрину України згадку про стратегічну мету України – «повноправне членство в НАТО та Європейському Союзі». Новий текст звучав так: «Виходячи з того,

¹ Передвиборча програма Ющенка. Повний текст. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/07/9/3001064/> (дата звернення: 20.09.2023).

² Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. С. 250.

що НАТО та ЄС є гарантами безпеки та стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях». Як і в попередній редакції, завдання «глибокого реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів» було названо «одним із найважливіших пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики»¹.

На саміті міністрів закордонних справ НАТО у Вільнюсі у квітні 2005 року Україні було запропоновано розпочати «Інтенсифікований діалог щодо членства»². Під час Вільнюського саміту НАТО та Україна також видали документ під назвою «Посилення співпраці між НАТО та Україною». Програма включала розділи, присвячені зміцненню демократичних інституцій, відновленню політичного діалогу, поглибленню співпраці у військовому секторі та секторі безпеки, розв'язанню соціально-економічних викликів оборонній реформі, а також посиленню та цілеспрямованості публічної дипломатії. Зокрема, було запропоновано «більш регулярне проведення змістовних обмінів думками з Україною (наприклад, за допомогою встановленого календаря тематичних засідань КУН всіх рівнів) для інформування та зосередження на цілеспрямованому практичному співробітництві». Також пропонувалося «на робочому рівні розширити передачу досвіду НАТО (як експертами Міжнародного секретаріату (МС)/Міжнародного військового штабу (МВШ), так і держав-союзниць) на підтримку термінової роботи у імплементації планів України щодо реформ, зокрема, через демілітаризацію структур внутрішньої безпеки»³.

У жовтні 2005 року у Вільнюсі відбулися «Неформальні консультації високого рівня Україна-НАТО». Ці зустрічі відбулися після надзвичайно інтенсивного місяця у відносинах між НАТО та Україною: початок переговорів на рівні персоналу в рамках «Інтенсифікованого діалогу» щодо

¹ Ющенко веде Україну в НАТО. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/927314.html>

² Під час засідання у Вільнюсі розширено політичний порядок денний Альянсу. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/upd2005/u050418a.htm> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_012#Text (дата звернення: 20.09.2023).

членства; візит Прем'єр-міністра України до штаб-квартири НАТО; та візит Північноатлантичної ради, головного керівного органу НАТО, до України¹. Загалом, перший рік президентства Ющенка створив сприятливі умови для зміни характеру відносин між НАТО та Україною, що вивело їх на новий рівень співпраці – членство в Альянсі. Іншими словами, «картина чітка: українська влада дуже серйозно ставиться до своїх прагнень до членства, НАТО підтверджує свою політику відкритих дверей і має намір запропонувати максимальну допомогу»².

20 січня 2006 року в Будапешті за підсумками зустрічі міністрів оборони країн Центральної Європи – членів НАТО – Угорщини, Чехії, Польщі та Словаччини (у якій взяв участь Міністр оборони України Анатолій Гриценко) було оголошено, що ці держави були готові підтримати вступ України до НАТО. Як зазначено, необхідною умовою для цього мала бути підтримка цього кроку українським суспільством і досягнення внутрішньої стабільності в Україні³.

27 квітня 2006 року на зустрічі міністрів закордонних справ НАТО представник генсека НАТО Джеймс Аппатурай заявив, що всі члени альянсу підтримують якнайшвидшу інтеграцію України до НАТО. Росія, зі свого боку, висловила стурбованість таким розвитком подій. Як заявив офіційний представник МЗС РФ Михайло Каминін, «де-факто мова піде про серйозний військово-політичний зсув, що зачіпає інтереси Росії, який потребуватиме значних коштів на відповідну переорієнтацію військових потенціалів, реорганізацію системи військово-промислових відносин. Можуть постраждати домовленості у сфері контролю над озброєннями»⁴.

¹ Необхідний конкретний, відчутний прогрес. *Новини НАТО*. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2005/0504.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

² Там само.

³ Вишеградська четвірка підтримує Україну на шляху до НАТО. URL: <https://ua-reporter.com/uk/content/vishegradska-chetvirka-pidtrimuie-ukrayinu-na-shlyahu-do-nato> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Україна – НАТО: сучасний стан відносин та перспектива розвитку / За заг. ред. О.С.Власюка. КИЇВ, 2008. С. 170.

Після того, як Партія регіонів отримала найбільшу кількість голосів на парламентських виборах 2006 року та було сформовано новий уряд на чолі з політичним конкурентом Віктора Ющенка Віктором Януковичем, у зовнішній політиці України стався поворот. До кінця 2006 року в уряді не залишилося жодного представника пропрезидентського блоку «Наша Україна». Зовнішньополітичні заяви Віктора Януковича суперечили курсу Ющенка¹. Отримавши широкі повноваження, проросійська більшість у парламенті на чолі з комуністами, соціалістами та регіоналами з лютого 2006 р. почала відкрито блокувати євроатлантичний рух України – про що свідчить відмова Верховної Ради в лютому 2006 р. прийняти закон про допуск іноземних військ на територію України для спільного навчання²; та неодноразовий зрив міжнародних військових навчань³.

14 вересня 2006 р. під час зустрічі з Генеральним секретарем НАТО Я. Схеффером у Брюсселі В. Янукович висловив думку про гальмування євроатлантичного руху України через явно низьку підтримку цього вектору українським населенням, а цей намір підтримала і ВРУ 19 вересня 2006 р., яка 242 голосами затвердила на засіданні комісії Україна-НАТО постанову 2189 про посаду Прем'єр-міністра України, якою визначалося, що «Прем'єр-міністр веде переговори і підписує в установленому порядку міжнародні договори України»⁴. Ухвалення цієї постанови засвідчило наростання конфлікту в трикутнику президент-парламент-уряд у сфері зовнішньої політики, особливо на євроатлантичному напрямку. Наслідком цього конфлікту стало створення серйозної політичної та конституційної кризи,

¹ Дії українського уряду ставлять під сумнів заяви Прем'єра — колишній посол США в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/955734.html> (дата звернення: 20.09.2023).

² Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України. Засідання четверте, 9 лютого 2006 року, 10.00 година. URL: <https://cutt.ly/CkL6UjY> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Магомедов А.О. «Україна і НАТО в контексті суспільнополітичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст.: дис.... канд. іст. наук зі спеціальності 07.00.01 – «Історія України». – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2020. С. 83.

⁴ Про функціональні повноваження Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів України та Міністра Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

оскільки дії опонентів у реалізації своїх політичних цілей виявили численні та серйозні недоліки Конституції України та її неспроможність регулювати відносини між керівними гілками влади України. Також політична криза вказала на низький рівень прозорості, відкритості дій владних структур, їх відповідальності та підконтрольності суспільству, а також відсутність ефективного зворотного зв'язку – «влада – громадськість». Ці суперечливі процеси внутрішньої трансформації влади негативно вплинули на ефективність її зовнішньополітичного спрямування, особливо щодо НАТО. Незважаючи на активізацію контактів з Альянсом, перспектива вступу до НАТО стала предметом гострої внутрішньополітичної боротьби; відсутньою була кадрова та збалансована нормативно-правова база для реалізації цього зовнішньополітичного курсу. Крім того, не варто забувати, що протягом 2006 року представники Антикризової коаліції подали до Верховної Ради низку законопроектів про нейтральний або незаангажований статус України¹, які виступали проти курсу на її інтеграцію до НАТО, встановленого у Законі «Про основи національної безпеки України».

На початку 2008 року Президент України, Прем'єр-міністр і голова парламенту надіслали офіційний лист (так званий «лист трьох») щодо подання заявки на отримання Плану дій щодо членства у НАТО². У січні 2008 року сенатор США Річард Лугар заявив: «Президент України Віктор Ющенко, прем'єр-міністр Юлія Тимошенко та голова парламенту Арсеній Яценюк підписали заяву про розгляд питання про вступ України до НАТО за програмою ПДЧ на Бухарестському саміті»³. Верховна Рада України на чолі з

¹ У Верховній Раді України зареєстровано проект закону "Про нейтральний, позаблоковий статус України", внесений народним депутатом В.Зубановим. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/7088.html> (дата звернення: 20.09.2023).

² Лист Ющенко, Тимошенко і Яценюка до НАТО. URL: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2008-01-20-voa5-87092342/228875.html> (дата звернення: 20.09.2023).

³ В.Ющенко, Ю.Тимошенко і А.Яценюк підписали заяву про можливість приєднання України до ПДЧ в НАТО. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/v_yushchenko_yu_timoshenko_i_a_yatsenyuk_podpisali_zayavlenie_o_vozmozhnosti_prisoedineniya_ukrainy_k_pdch_v_nato_r_lugar__1200409092 (дата звернення: 20.09.2023).

Арсенієм Яценюком не змогла провести чергову сесію парламенту через рішення парламентської опозиції не допустити роботу парламенту на знак протесту проти вступу до НАТО. Партія регіонів заблокувала роботу парламенту, організувала масові протести та організувала II Всеукраїнський з'їзд депутатів рад усіх рівнів у Северодонецьку з метою показати, що південні та східні регіони країни проти поглиблення відносин з НАТО¹. Під загрозою можливого розпуску Ради 6 березня було схвалено компромісну резолюцію (за проектом Віктора Януковича) «Про питання вступу України до Північноатлантичного альянсу (НАТО)», в якій зазначено, що рішення про т. зв. вступ до Північноатлантичного альянсу має відбутися лише на основі всеукраїнського референдуму. Парламент був заблокований з 25 січня 2008 до 04.03.2008².

Членство України в НАТО знайшло підтримку низки лідерів НАТО. Президент США Джордж Буш та обидва кандидати на посаду Президента Сполучених Штатів на виборах 2008 року, сенатор США Барак Обама та сенатор США Джон Маккейн дійсно запропонували підтримку членству України в НАТО. Російська реакція була негативною. У квітні 2008 року президент Росії Володимир Путін виступив проти членства України в НАТО.

Можливість вступу до НАТО зустріла спротив і з боку опозиційних партій в Україні, які закликали провести національний референдум щодо будь-яких кроків щодо подальшого вступу в НАТО. Петиція з понад 2 мільйонами підписів вимагала проведення референдуму про членство України в НАТО³. У лютому 2008 року 57,8% українців підтримали ідею загальнонаціонального референдуму щодо вступу до НАТО проти 38,6% у лютому 2007 року. Коли на саміті НАТО у Бухаресті (Румунія) розглядалося

¹ "Несепаратистський" з'їзд. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/03/3/3385830/> (дата звернення: 20.09.2023).

² Опозиція домоглася свого. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/09257-opozitsiya-domoglasya-svogo/amp.htm> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Петиція щодо референдуму про вступ України до НАТО набрала 25 тисяч голосів. URL: <https://hromadske.radio/news/2015/11/03/petyciya-shchodo-referendumu-pro-vstup-ukrayiny-do-nato-nabrала-25-tysyach-golosiv> (дата звернення: 20.09.2023).

питання про надання Україні Плану дій щодо членства, такі українські політики як Юрій Єхануров і Юлія Тимошенко заявили, що Україна не приєднається до НАТО, доки громадськість буде проти¹.

Пізніше того ж року український уряд розпочав інформаційну кампанію, спрямовану на інформування українського народу про переваги членства. Ціль кампанії – «інформування населення про НАТО». Однак, як відзначили ЗМІ, «початок кампанії "НАТО – ТАК!" блоком НУНС не вселяє особливої надії щодо можливості суттєвої зміни громадських стереотипів»².

На саміті НАТО в Бухаресті в квітні 2008 року НАТО вирішило, що поки не пропонуватиме членство Грузії та Україні. «Формальним приводом для відмови Україні стала її політична нестабільність. У 2007 році мала місце парламентська криза, у вересні були проведені дострокові вибори, однак сталої коаліції сформувати не вдалося і спікер парламенту та голова нового уряду були обрані лише у грудні»³. Тим не менше, генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер заявив, що Грузія та Україна з часом стануть членами⁴. Незважаючи на те, що це була потужна заява, одна особа не може гарантувати членство, особливо до того, як країна подала заявку на членство. Кожен існуючий член повинен схвалити країну-кандидата, перш ніж отримати членство в НАТО, крім того, країни-кандидати можуть поставити умови перед вступом до організації. За повідомленнями, опір зустріли Франція та Німеччина; Росія вторглася в Грузію менш ніж через чотири місяці в серпні 2008 року.

У листопаді 2008 року канцлер Німеччини А. Меркель, прем'єр-міністр Ю. Тимошенко та міністр оборони України Анатолій Гриценко сумнівалися, що Україна отримає ПДЧ НАТО на грудневій зустрічі. В інтерв'ю

¹ Солодкий С. НАТО і українці. Чи має значення громадська думка? *Україна-НАТО: діагностика партнерства. Інститут світової політики*. 2015. С. 35.

² Інформаційна кампанія щодо НАТО та ЄС: згвалтування ідей та ідеями. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/06/26/3477584/> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Бухарестський саміт НАТО. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/0404Q/> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Бухарестський компроміс. Україну попросили почекати до грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1115111.html> (дата звернення: 20.09.2023).

лондонській газеті Times наприкінці листопада Ющенко заявив: «Україна зробила все, що мала зробити. Ми віддані цьому темпу. Усе інше – питання політичної волі тих союзників, які представляють НАТО»¹. Хоча заступник помічника Генерального секретаря НАТО Аурелія Бучез і Генеральний секретар Схеффер все ще підтримували заявку України на вступ до НАТО в той час, Проте адміністрація Буша, Кондоліза Райс сказала на прес-конференції: «Ми вважаємо, що Комісія НАТО-Грузія та Комісія Україна-НАТО можуть стати тими органами, з якими ми активізуємо наш діалог і нашу діяльність. І, отже, на даний момент немає потреби в обговоренні ПДЧ»².

Незважаючи на бажання В. Ющенка інтегрувати Україну в західний цивілізований світ, це не вдалося з кількох причин, а саме: через обмеженість функцій президента; через наявність величезної кількості українців, особливо в південно-східних областях України, орієнтованих на РФ, які під впливом російської пропаганди фактично заблокували рух України до НАТО; через домінування прорадянських і проросійських настроїв серед української політичної еліти на центральному, регіональному та місцевому рівнях; відсутність належної інформаційної кампанії³; погіршення відносин з Україною з боку окремих держав-членів Альянсу, наприклад ворожі дії з боку Румунії («шпигунський скандал», поновлення декларацій про територіальні претензії, розпалювання сепаратистських настроїв у прикордонних регіонах України); зміна формату співробітництва Україна-НАТО з цільових планів на річні національні програми співробітництва

¹ Don't turn deaf ear to Ukraine Nato bid, Viktor Yushchenko begs allies. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/dont-turn-deaf-ear-to-ukraine-nato-bid-viktor-yushchenko-begs-allies-0dpsjc78f9q> (дата звернення: 20.09.2023).

² К.Райс: США твердо підтримає Україну на шляху в НАТО. URL: <https://www.rbc.ru/politics/23/09/2008/5703cf1b9a79473dc814921f> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Биченко А. Громадська думка про НАТО і приєднання до нього України. *Національна безпека і оборона. Центр Разумкова*. № 9 (81). 2006. С. 24-26.

Україна-НАТО замість Плану дій щодо членства, яке припускало, що це уповільнення українського євроатлантичного руху¹.

3 грудня 2008 року НАТО прийняла Річну національну програму надання допомоги Україні для впровадження реформ, необхідних для вступу до альянсу без посилення на ПДЧ².

Під час консультацій Україна-НАТО на рівні міністрів оборони, що відбулися в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі в листопаді 2009 року, Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен високо оцінив першу Річну національну програму України, яка окреслила кроки, які вона має здійснити для прискорення внутрішніх реформ і відповідність євроатлантичним стандартам, як важливий крок на шляху України до членства в Альянсі³.

Отже, після президентських виборів 2004 року зовнішня політика України, координована групою, ідеологічно відданою євроатлантичній інтеграції, стала більш передбачуваною. Проєвропейська концепція ідентичності України стала більш важливою у формуванні зовнішньої політики нації, її просувала політична еліта в секретаріаті президента та уряді, а також провладні партії. Проте зовнішня політика України продовжувала відображати внутрішні суперечності. До цього часу вона була відзначена політичним розколом між Східною та Західною Україною, що постійно породжувало відмінності зовнішньополітичних орієнтацій. Ліві-права поляризація та розрив між баченням зовнішньої політики елітою, з одного боку, та уявленнями населення, з іншого, перешкоджали національному консенсусу щодо важливих питань зовнішньої політики.

¹ Сунгуровський М. Дефіцит безпеки: чинники, тенденції, роль експертного співтовариства у подоланні // Національна безпека і оборона. Центр Разумкова. № 2 (106). 2009. С. 24.25.

² Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600/2009#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ (3 грудня 2008 р., штаб-квартира НАТО, м. Брюссель). URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/pr/2008/p08-155u.html> (дата звернення: 20.09.2023).

3.2. За президентства Віктора Януковича

Під час президентської виборчої кампанії 2010 року лідер Партії регіонів і кандидат Віктор Янукович заявляв, що нинішній рівень співпраці України з НАТО є достатнім і тому питання вступу країни до альянсу не є актуальним. Перемога Януковича на виборах ознаменувала поворот у відносинах України з НАТО. 14 лютого 2010 року Янукович заявив, що відносини України з НАТО наразі «чітко визначені», і що «про вступ України до НАТО мова не йде». За його словами, питання про членство України в НАТО може «виникнути в якийсь момент, але ми цього не побачимо найближчим часом»¹. 1 березня 2010 року під час візиту до Брюсселя Янукович заявив, що статус України як члена Програми альянсу не зміниться. Пізніше під час поїздки до Москви він повторив, що Україна залишиться «європейською позаблоковою державою»².

Першим серйозним сигналом згортання В.Януковичем політики євроатлантичної інтеграції стало підписання указу Президента про ліквідацію Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до членства в НАТО 2 квітня 2010 р.³.

27 травня 2010 року Янукович заявив, що розглядає відносини України з НАТО як партнерські: «І без цього (партнерства) Україна не може жити, тому що Україна – велика держава»⁴.

Станом на травень 2010 року НАТО та Україна продовжували співпрацювати в рамках Річної національної програми¹, включаючи

¹ Передвиборна фантастика від Януковича. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1895873.html> (дата звернення: 20.09.2023).

² Президент Янукович у Брюсселі: «від євроромантизму – до європрагматизму», не забуваючи про Росію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1971732.html> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Степовик М. Янукович ліквідував комісію з підготовки України до вступу в НАТО. *Deutsche Welle*. 5 квітня 2010. URL: <https://p.dw.com/p/MnUJ> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Київ "знімає питання про членство в НАТО". URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/05/100527_nato_hryshchenko_bt (дата звернення: 20.09.2023).

проведення спільних навчань. На думку Президента, продовження співпраці Україна-НАТО не виключало розвитку стратегічного партнерства з Росією².

3 червня 2010 року Верховна Рада прийняла запропонований Президентом законопроект, який виключав зі стратегії національної безпеки країни мету «інтеграції до євроатлантичної безпеки та членства в НАТО»³. Остаточо цей курс було закріплено в Законі України «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. Він зазначав, що головним принципом зовнішньої політики є дотримання політики незаангажованості України, що означає неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, як а також відмова в участі у військово-політичних союзах, продовження конструктивної співпраці з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять спільний інтерес. Також зі статті про основні напрями державної політики у питаннях національної безпеки було вилучено норму про набуття Україною членства в Північноатлантичному альянсі⁴.

Закон виключав членство України в будь-якому військовому блоку, але дозволяв співпрацю з такими альянсами, як НАТО. Коли український уряд офіційно відмовився від своєї мети вступу до НАТО, євроінтеграція все ще була частиною стратегії національної безпеки України.

24 червня 2010 р. Кабінет Міністрів України затвердив план заходів щодо виконання річної національної програми співробітництва з НАТО на 2010 р. Він включав:

¹ Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2010#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

² Президент Янукович у Брюсселі: «від євrorомантизму – до європрагматизму», не забуваючи про Росію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1971732.html> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Верховна Рада узаконює відмову від членства в НАТО. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2060804.html> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Закон Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

1) Залучення української авіаційно-транспортної техніки до перевезення вантажів та особового складу збройних сил держав-членів НАТО та партнерів, які беруть участь у миротворчих місіях та операціях під проводом НАТО;

2) Продовження участі України в миротворчій операції в Косово;

3) Можливе посилення миротворчих контингентів України в Афганістані та Іраку;

4) Участь України в ряді міжнародних заходів, організованих НАТО;

5) Навчання українських військових у структурах країн-членів НАТО¹.

Україна та НАТО продовжували проводити спільні семінари та спільні тактико-стратегічні навчання та операції під час президентства Януковича і попри зміну геополітичних пріоритетів політичного керівництва України, НАТО не збиралося відмовлятися від співпраці з Україною. В альянсі були переконані, що позаблоковий статус ніяк не вплине на співпрацю. Навпаки, сторони мали намір поглибити відносини, і обіцянка щодо вступу України та Грузії в НАТО, дана на саміті в Бухаресті, залишилася актуальною². Проте наступні роки показали, що відносини між Україною та НАТО характеризуються лише такими ознаками, як: послідовність у декларуванні намірів продовжувати конструктивне партнерство, інертність у реалізації планів, збереження формату відносин із поточною поза системністю, організаційні зміни в інфраструктурі партнерства, невизначеність основних цілей і пріоритетів³. Крім того, з 2010 року внутрішньополітичні процеси в Україні набули нового забарвлення. Державні управлінські рішення все частіше приймалися авторитарними методами; по відношенню до населення В.Янукович та його оточення проводили грабіжницьку та розбійницьку

¹ Про затвердження плану заходів щодо виконання Річної національної програми співробітництва Україна — НАТО на 2010 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243485476> (дата звернення: 20.09.2023).

² Туз І. «Позаблоковий статус» України не віддаляє її від НАТО? *Радіо Свобода*. 16 липня 2010. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2101974.html> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Партнерство Україна-НАТО: час усвідомлення реалій, потреб і нових підходів. *Національна безпека і оборона. Центр Разумкова*. № 2-3 (131-132). 2012. С. 2-11.

політику, процвітала корупція; наростали кризові тенденції у фінансово-економічному секторі, які штучно підтримувалися за рахунок внутрішніх золотовалютних резервів; були зруйновані середні підприємства; розбій набув нового розквіту; суддівська система працювала в ручному режимі; з року в рік зростала сила владних структур і водночас руйнувався безпеково-оборонний комплекс держави; великими темпами впроваджувалася русифікація інформаційно-культурного простору; помітно посилювався тиск на свободу слова тощо¹. Усі ці фактори негативно вплинули на суспільно-політичні настрої свідомої частини українського населення. У поєднанні із зовнішньополітичними загрозами В. Януковича то із Заходом, то з Росією вони створили потужний протестний потенціал, який досяг кульмінації в листопаді 2013 р. і увійшов в історію як Революція Гідності.

Висновки до Розділу 3

Отже, наближення України до НАТО набуло нового виміру після зміни президента у 2004 році: європейська та євроатлантична інтеграція, тобто членство в ЄС і НАТО стали основними векторами зовнішньої політики країни, готуючи шлях для повноцінної участі України в ефективній системі колективної безпеки, керованої НАТО. Проте пізніше стало очевидно, що зрештою стан відносин України з НАТО залежатиме від її власних бажань, а також від її бажання та спроможності відповідати стандартам діяльності НАТО шляхом прогресивних реформ.

Після того, як Партія регіонів отримала найбільшу кількість голосів на парламентських виборах 2006 року та було сформовано новий уряд на чолі з політичним конкурентом Віктора Ющенка Віктором Януковичем, у зовнішній політиці України стався поворот і відносини з НАТО почали

¹ Магомедов А.О. «Україна і НАТО в контексті суспільнополітичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст.: дис.... канд. іст. наук зі спеціальності 07.00.01 – «Історія України». – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2020. С. 88.

поступово звужуватися. Все ж, у 2008 році Україна подала заявку на інтеграцію до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Незважаючи на бажання В. Ющенка інтегрувати Україну в НАТО, це не вдалося з кількох причин, а саме: через обмеженість функцій президента; через наявність величезної кількості українців, особливо в південно-східних областях України, орієнтованих на РФ, які під впливом російської пропаганди фактично заблокували рух України до НАТО; через домінування прорадянських і проросійських настроїв серед української політичної еліти на центральному, регіональному та місцевому рівнях; відсутність належної інформаційної кампанії та ін.

Плани щодо членства в НАТО були відкладені Україною після президентських виборів 2010 року, на яких президентом був обраний Віктор Янукович, який вважав за краще тримати країну ближче до Росії. У цьому ж році Верховна Рада прийняла запропонований Президентом законопроект, який виключав зі стратегії національної безпеки країни мету інтеграції до євроатлантичної безпеки та членства в НАТО. Таким чином, фактично розвиток відносин Україна – НАТО заморозився.

РОЗДІЛ 4.

ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ДО НАТО У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОГО ВТОРГЕНЕННЯ

4.1. У період 2014 – 2022 років

В. Янукович втік з України під час повстання на Євромайдані в лютому 2014 року. В результаті цієї революції 26 лютого до влади в Україні прийшов тимчасовий уряд А. Яценюка. Уряд Яценюка спочатку заявляв, що не має наміру робити Україну членом НАТО¹. Представники НАТО пообіцяли підтримати Україну та працювали над тим, щоб зменшити напруженість між блоком і Росією, яка відмовилася визнати імпічмент Януковича чи уряду Яценюка. Наприкінці лютого 2014 року Генеральний секретар Расмуссен підтвердив, що членство в НАТО все ще є можливістю для України².

Петро Порошенко був обраний президентом 25 травня 2014 року. 1 жовтня 2014 року Єнс Столтенберг обійняв посаду генерального секретаря НАТО. Україна взяла курс на створення міжнародної антипутінської коаліції. Оскільки українська криза в Альянсі була сприйнята як потенційний поворотний момент у євроатлантичній безпеці, відносини України з НАТО значно активізувалися, оскільки НАТО розширило свою політику співпраці в цьому напрямку з огляду на потенційні загрози своїм східним партнерам.

29 серпня 2014 року після повідомлень про те, що російські військові діють на території України, прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк оголосив, що звернеться до українського парламенту з проханням направити Україну на шлях до членства в НАТО. Уряд також дав зрозуміти, що він сподівається на статус великого союзника поза НАТО зі Сполученими Штатами, найбільшою військовою державою НАТО та країною, що вносить

¹ Яценюк: членство України в НАТО не в порядку денному. URL: https://lb.ua/news/2014/03/06/258503_yatsenyuk_chlenstvo_ukraini_nato.html (дата звернення: 20.09.2023).

² НАТО допомагатиме, але не захищатиме Україну, яка не є членом альянсу. URL: <https://www.holosameryky.com/a/nato-will-help/1880653.html> (дата звернення: 20.09.2023).

вклад у світовий мир¹. У рамках цих зусиль, а також для того, щоб виключити майбутнє членство України в Євразійському економічному союзі та інших очолюваних Росією наднаціональних утвореннях, А. Яценюк також подав проєкт закону про скасування позаблокового статусу України, раніше встановленого Януковичем². Після парламентських виборів у жовтні 2014 року новий уряд зробив вступ до НАТО своїм пріоритетом. У новому законі було зазначено, що попередній позаблоковий статус України «виявився неефективним у гарантуванні безпеки України та захисті країни від зовнішньої агресії та тиску», а також спрямований на поглиблення співпраці України з НАТО «для досягнення критеріїв які необхідні для членства в альянсі»³.

Підтримка України з боку НАТО була виражена в низці документів, заяв і під час зустрічей та на засіданні Парламентської асамблеї НАТО 24 листопада 2014 р. Концепція підтримки НАТО України була зафіксована в «Декларації Уельського саміту» НАТО від 5 вересня 2014 р., де чітко окреслено політику підтримки України та визначено політичні та економічні кроки, спрямовані на стримування російської агресії та зазначено: «Ми рішуче засуджуємо ескалацію подій та незаконне військове втручання Росії в Україну і вимагаємо, щоб Росія зупинила і відвела свої війська з України та від її кордонів. Це порушення суверенітету і територіальної цілісності України є серйозним порушенням міжнародного права і є основним викликом євроатлантичній безпеці. Ми не визнаємо і не визнаватимемо незаконну російську «анексію» Криму»⁴.

¹ Яценюк: коли зробимо необхідні кроки, то будемо готові до НАТО. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/12/141215_nato_yatsenyuk_vc (дата звернення: 20.09.2023).

² Рада скасувала позаблоковий статус України. URL: <https://www.unian.ua/politics/1025042-rada-skasuvava-pozablokoviy-status-ukrajini.html> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Декларація Уельського саміту видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

29 грудня 2014 року Порошенко пообіцяв не проводити референдум щодо вступу до НАТО, оскільки такий референдум «розколе українське суспільство»¹. У 2015 році було заплановано низку спільних військових навчань між членами НАТО та Україною. Серед них була операція «Безстрашний охоронець» (OFG), у якій брали участь 2200 осіб, у тому числі 1000 військових США. Початковий особовий склад і техніка 173-ї повітряно-десантної бригади прибули до Яворова, Львівської області, 10 квітня 2015 року. OFG готувало новостворену Національну гвардію України в рамках схваленого Конгресом Фонду глобальної безпеки. Згідно з програмою, армія США повинна була навчити три батальйони українських військ протягом шести місяців, починаючи з квітня 2015 року.

Інші ініціативи включали навчання Sea Breeze 2015 (загалом 2500 військовослужбовців, з яких 1000 військових США та 500 військових з країн НАТО або «Партнерства заради миру»), «Saber Guardian/Rapid Trident – 2015» (загалом 2100 членів, включаючи 500 військових США та 600 військовослужбовців НАТО/ПЗМ), а також українсько-польських авіаційних навчань «Безпечне небо – 2015» (загалом 350 учасників, з них 100 польських військових) та військової поліції «Правопорядок – 2015» (загалом 100 учасників, з них 50 польських військових)².

Знаковою подією для України стало підписання 22 вересня 2015 р. Угоди між Кабінетом Міністрів України та НАТО про статус Представництва НАТО в Україні, у якій зазначалося, що діяльність Центру інформації та документації НАТО може включати такі функції: а. встановлення та підтримка контактів з усіма відповідними цивільними та військовими міністерствами та відомствами; б. надання консультативної допомоги та сприяння органам державної влади України з питань надзвичайних ситуацій

¹ Порошенко висловився проти референдуму щодо НАТО. URL: https://lb.ua/news/2014/05/17/266795_poroshenko_viskazalsya_protiv.html (дата звернення: 20.09.2023).

² Офіційні тексти НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm (дата звернення: 20.09.2023).

у сфері стратегічної комунікації, а також розвиток діяльності у сфері комунікацій у сфері реформування сектору безпеки та оборони; с. розробка та організація заходів публічної дипломатії та комунікації для представників НАТО, які відвідують Україну; d. розробка та реалізація програм публічної дипломатії та комунікації, включаючи програми навчання та розбудови потенціалу, а також діяльність публічної дипломатії на підтримку Особливого партнерства Україна-НАТО; е. підвищення рівня поінформованості суспільства про НАТО шляхом особистих контактів та поширення інформації про НАТО, забезпечення вільного доступу до інформації про НАТО як для певних груп, так і для широкої громадськості; f. створення комплексної комп'ютерної мережі документації та листування НАТО, до якої українська та міжнародна громадськість матиме вільний електронний доступ; g. ініціювання, координація та/або організація національних, регіональних та міжнародних семінарів, конференцій та круглих столів з питань європейської та світової безпеки та, зокрема, щодо ролі НАТО; i. надання потенційним кандидатам інформації про освітні та наукові програми НАТО та оцінка заявок; j. сприяння, моніторинг та звітування про висвітлення питань, пов'язаних з НАТО, в українських та міжнародних ЗМІ; k. підтримання комунікації з керівництвом НАТО в контексті відповідних спільних українсько-натовських заходів та програм співробітництва; інші заходи публічної дипломатії¹.

У вересні 2015 року НАТО запустило п'ять трастових фондів на 5,4 млн євро для української армії. 2 млн євро планується направити на модернізацію систем зв'язку, 1,2 млн євро – на реформування систем логістики та

¹ Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_033#Text (дата звернення: 20.09.2023).

стандартизації, 845 тис. євро – на фізичну реабілітацію та протези, 815 тис. євро – на кіберзахист, 410 тис. євро – на перепідготовку та переселення¹.

У вересні відбулося також підписання Плану партнерства зі стратегічних комунікацій між РНБО України та Міжнародним секретаріатом НАТО², Спільної декларації про посилення оборонно-технічного співробітництва України з НАТО³.

У березні 2016 року президент Єврокомісії Жан-Клод Юнкер заявив, що для вступу України в ЄС і НАТО знадобиться щонайменше 20-25 років⁴. У липні 2016 року після зустрічі глав держав у Варшаві НАТО опублікувала короткий виклад Комплексного пакету допомоги Україні (СAPУ) . Україна проголосила мету, щоб її збройні сили стали оперативно сумісними з силами НАТО до 2020 року; СAPУ було розроблено для задоволення потреб цього процесу. СAPУ містив понад 40 цільових заходів підтримки в таких ключових сферах, як: спроможність та інституційна розбудова; командний контроль, зв'язок і комп'ютери; логістика та стандартизація оборонно-технічного співробітництва; кіберзахист; медична реабілітація; боротьба із саморобними вибуховими пристроями, знешкодженням вибухонебезпечних предметів і розмінуванням; безпекова наука; стратегічні комунікації; протидія гібридній війні; реформа служби безпеки; цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій; енергетична безпека⁵.

21 лютого 2017 року було видано Указ «Про Концепцію удосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на

¹ В Україні запрацюють п'ять трастових фондів НАТО на суму 5,4 мільйона євро. URL: <https://www.unian.ua/politics/1119862-v-ukrajini-zapratsyuyut-pyat-trastovih-fondiv-nato-na-sumu-54-milyona-evro.html> (дата звернення: 20.09.2023).

² Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО. URL: <https://cutt.ly/hgMOPjd> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Україна та НАТО підписали низку документів про співпрацю. 22 вересня 2015. URL: <https://cutt.ly/tkZtkyt> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Україна в найближчі 20-25 років не стане членом ЄС і НАТО, – голова Єврокомісії. URL: https://lb.ua/news/2016/03/03/329485_ukraina_blizhayshe_2025_let.html (дата звернення: 20.09.2023).

⁵ НАТО затвердив комплексний пакет допомоги Україні. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/3716> (дата звернення: 20.09.2023).

2017–2020 роки», якою була визначена необхідність: інформувати громадськість України про євроатлантичну інтеграцію, зокрема шляхом роз'яснення засад, принципів, політики та діяльності НАТО, змісту і принципів взаємодії України з НАТО, стану і перспектив такого співробітництва, а також роль НАТО у зміцненні міжнародної стабільності та безпеки; інформування громадськості держав-членів НАТО про Україну з метою створення позитивних відносин з нею як державою, що поділяє демократичні цінності з державами-членами НАТО, а також для демонстрації переваг тісних відносин з Україною; подальше поглиблення співробітництва України з НАТО у здійсненні глибоких демократичних реформ, використання потенціалу та практичної допомоги держав-членів НАТО у підвищенні обороноздатності України проти агресії Російської Федерації, а також у сфері реформування безпеки, оборонного сектора та оборонно-промислового комплексу за стандартами НАТО.¹

8 червня 2017 року Верховна Рада знову проголосувала за визнання вступу до НАТО стратегічним пріоритетом зовнішньої політики України, одночасно ухваливши зміни до законів України про національну безпеку та засад внутрішньої та зовнішньої політики. Тепер метою поглиблення співпраці з НАТО визначалося отримання членства, а не просто досягнення необхідних критеріїв².

У липні 2017 року Порошенко заявив, що домагатиметься початку переговорів щодо ПДЧ з НАТО³. Того ж місяця президент Порошенко почав пропонувати «систему патронату», яка прив'язує окремі регіони до європейських держав. 10 березня 2018 року НАТО додало Україну до списку

¹ Указ Президента України Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2017#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

² Рада включила до засад зовнішньої політики України курс на членство в НАТО. URL: https://lb.ua/news/2017/06/08/368463_rada_vklyuchila_osnovi_vneshney.html (дата звернення: 20.09.2023).

³ Україна почала дискусію щодо ПДЧ у НАТО – Порошенко. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40558290> (дата звернення: 20.09.2023).

претендентів на членство в НАТО (інші включно з Боснією і Герцеговиною та Грузією)¹. Через кілька місяців, наприкінці червня, Верховна Рада України ухвалила законопроект про національну безпеку: законопроект визначає засади державної політики у сфері національної безпеки і оборони, а також акцентує увагу на інтеграції України до європейської системи безпеки, економіки та права; покращення взаємовідносин з іншими державами та можливе членство в ЄС та НАТО².

20 вересня 2018 року Верховна Рада ухвалила зміни до Конституції, згідно з якими вступ країни до НАТО та ЄС стане центральною метою та основним завданням зовнішньої політики. 7 лютого 2019 року український парламент більшістю у 334 із 385 проголосував за зміни Конституції України, щоб допомогти Україні приєднатися до НАТО та Європейського Союзу. Після голосування Порошенко заявив: «Це день, коли рух України до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу буде закріплено в Конституції як зовнішньополітичний орієнтир»³.

20 травня 2019 року відбулася інавгурація президента України Володимира Зеленського. 12 червня 2020 року Україна приєдналася до програми взаємодії партнерів НАТО з розширеними можливостями. Згідно з офіційною заявою НАТО, новий статус «не вирішує будь-яких рішень щодо членства в НАТО». Однак «як партнер з розширеними можливостями, Україна зможе користуватись особливими можливостями... Це і розширений доступ до програм і навчань з оперативної сумісності, і обмін більшими обсягами інформації, зокрема щодо набутого досвіду»⁴.

¹ Членство України в НАТО: як Київ долає шлях і що стане головною перешкодою. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/15/pogljad/polityka/chlenstvo-ukrayiny-nato-yak-kyuiv-dolaye-shlyah-stane-holovnoyu-pereshkodoyu> (дата звернення: 20.09.2023).

² Закон України Про національну безпеку України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

³ Вступ до НАТО і ЄС закріпили в Конституції. Що це означає. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47155927> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ НАТО визнає Україну партнером з розширеними можливостями. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_176327.htm (дата звернення: 20.09.2023).

14 вересня 2020 року В. Зеленський затвердив нову Стратегію національної безпеки України, «яка передбачає розвиток особливого партнерства з НАТО з метою членства в НАТО». Стратегією визначалося, що «для зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору Україна планує: досягти у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу; суттєво активізувати реформи, які необхідно впровадити з метою досягнення відповідності критеріям членства в НАТО у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО; отримати запрошення та приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО»¹.

8 жовтня 2020 року під час зустрічі з прем'єр-міністром Великої Британії Борисом Джонсоном у Лондоні В. Зеленський заявив, що Україна потребує ПДЧ НАТО, оскільки членство в НАТО сприятиме безпеці та обороні України².

1 грудня 2020 року Міністр оборони України Андрій Таран заявив, що Україна чітко окреслює свої амбіції щодо отримання ПДЧ НАТО та сподівається на всебічну політичну та військову підтримку такого рішення на наступному саміті Альянсу у 2021 році. Звертаючись до послів та військових аташе держав-членів НАТО, а також представників офісу НАТО в Україні, він зазначив що Україна сподіватиметься на їх повну військово-політичну підтримку в ухваленні такого рішення на наступному саміті НАТО у 2021

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 20.09.2023).

² Президент України зустрівся з Прем'єр-міністром Великої Британії. URL: <https://president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsyia-z-premyer-ministrom-velikoyi-b-64381> (дата звернення: 20.09.2023).

році. Це має бути практичний крок і демонстрація прихильності Бухарестському саміту 2008 року¹.

Наприкінці листопада 2020 року стало відомо, що на саміті НАТО у 2021 році розглядатимуть питання повернення до «політики відкритих дверей», зокрема питання надання Грузії ПДЧ. 9 лютого 2021 року прем'єр-міністр України Денис Шмигаль заявив, що сподівається, що Україна зможе отримати план дій щодо членства в НАТО одночасно з Грузією. У відповідь генсек НАТО під час візиту Шмигаль до Брюсселя підтвердив, що Україна є кандидатом на членство в НАТО².

7 квітня 2021 року після початку нарощування російських військ біля українського кордону міністр закордонних справ Литви Габріелюс Ландсбергіс заявив на прес-конференції зі своїм іспанським колегою Аранчою Гонсалес Лайя, що Литва має намір попросити своїх союзників по НАТО надати Україні ПДЧ: «Найближчим часом ми повинні знову звернутися до наших колег із листом, щоб розглянути можливість надання Україні ПДЧ. Я переконаний, і ми вже почали обговорювати це питання з нашими колегами з країн Балтії, НАТО могло б повторити свою пропозицію щодо надання Україні плану членства. Цей крок стане "сильним сигналом для Росії", зокрема, що Україна обрала для себе трансатлантичний напрям, її цінують і мають підтримку в країнах НАТО» – підкреслив Ландсбергіс³.

Зі свого боку глава МЗС Іспанії, незважаючи на те, що Україна не є членом Альянсу, зазначила, що відносини Альянсу з нею вже є «плідними, корисними і є символом бачення НАТО мирного сусідства». Вона також додала, що питання України має бути обговорене на саміті

¹ Міноборони: Україна хоче отримати ПДЧ на саміті НАТО у 2021 році. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-nato/30978157.html> (дата звернення: 20.09.2023).

² Вступ України до НАТО: Шмигаль назвав ключове питання. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3191497-vstup-ukraini-do-nato-smigal-nazvav-klucove-pitanna.html> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Литва запропонує НАТО надати Україні план дій щодо членства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3223042-litva-zaproponue-nato-nadati-ukraini-plan-dij-sodo-clenstva.html> (дата звернення: 20.09.2023).

Північноатлантичного альянсу, який запланований на червень цього року. Услід за своїм литовським колегою, міністр закордонних справ Латвії Едгарс Рінкевичс заявив 7 квітня, що НАТО має надати Україні ПДЧ: «Ми уважно спостерігаємо, як Росія стягує війська до кордонів України. Наразі не зрозуміло, що це: демонстрація сили чи справжня агресія. Але хвилюватися є всі підстави... Україна вже 15 років намагається вступити до НАТО, отримавши План дій щодо членства. Мабуть, настав час надати цей План Україні. Це буде як мінімум сигнал від нас [НАТО], що українці не залишаться без підтримки. Я однозначно підтримаю це рішення...»¹. На тому ж квітневому засіданні Столтенберг заявив, що «НАТО твердо підтримує суверенітет і територіальну цілісність України»².

10 квітня 2021 року Міністр оборони України Андрій Таран заявив, що першочерговим завданням українського політичного керівництва є отримання Плану дій щодо членства (ПДЧ) у Північноатлантичному альянсі у 2021 році. За словами очільника українського відомства Міноборони, найбільш переконливим і ефективним механізмом донесення позиції міжнародної спільноти до Москви є «прискорення виконання рішення Бухарестського саміту НАТО 2008 року щодо нашого членства в Альянсі». Також отримання ПДЧ для України підтримав Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган у спільній декларації Дев'ятої Стратегічної ради високого рівня між Україною та Турецькою Республікою³.

У травні 2021 року на брифінгу в Києві сенатор-демократ Кріс Мерфі за підсумками зустрічі із Зеленським заявив, що надання Україні ПДЧ буде наступним логічним кроком до членства в НАТО. Він підкреслив, що Україна вже зробила кілька реформ, необхідних для того, щоб стати членом

¹ Ще одна країна НАТО підтримала надання ПДЧ для України. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/08/shhe-odna-krayina-nato-pidtrymala-nadannya-pdch-dlya-ukrayiny/> (дата звернення: 20.09.2023).

² Там само.

³ НАТО підтвердила обіцянку прийняти Україну до складу Альянсу. За якої умови. URL: <https://suspilne.media/139283-nato-pidтверdila-obicanku-prijnati-ukrainu-cerez-plan-dij-sodo-clenstva/> (дата звернення: 20.09.2023).

НАТО, а також провести додаткові реформи. Він також зазначив, що якби Україна і Грузія отримали ПДЧ у 2008 році, то конфлікту з Росією взагалі не було б. Мерфі заявив: «Я розумію стурбованість НАТО щодо перспективи інтеграції з країною, яка перебуває в конфлікті. Але, відверто кажучи, якби Україна і Грузія отримали ПДЧ у 2008 році, я думаю, що конфлікту взагалі не було б»¹.

2 червня 2021 року В. Зеленський назвав однією з потенційних загроз, які можуть посилити позиції Росії в Європі, ненадання Україні чіткого сигналу та конкретних термінів для отримання ПДЧ для членства в НАТО.

На саміті в Брюсселі в червні 2021 року лідери НАТО підтвердили рішення, прийняте на саміті в Бухаресті 2008 року, про те, що Україна стане членом Альянсу з ПДЧ НАТО як невід'ємною частиною процесу та правом України визначати власне майбутнє та зовнішньополітичний курс без стороннього втручання. Генсек Столтенберг також наголосив, що Росія не зможе накласти вето на вступ України до НАТО, оскільки ми не повернемося до епохи сфер інтересів, коли великі країни вирішують, що робити меншим: «Кожна країна обирає свій шлях, і це стосується і вступу до НАТО. Україна та 30 членів НАТО мають вирішити, чи прагне вона стати членом Альянсу. Росія не має права голосу щодо того, чи повинна Україна бути членом Альянсу. Вона не може накласти вето на рішення своїх сусідів. Ми не повернемося до епохи сфер інтересів, коли великі країни вирішують, що робити з меншими»².

28 червня 2021 року сили України та НАТО розпочали спільні військово-морські навчання у Чорному морі під кодовою назвою «Сі Бриз 2021». Росія засудила навчання, а Міноборони Росії заявило, що буде уважно стежити за ними.

¹ Володимир Зеленський зустрівся з делегацією американських сенаторів. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zustrivsyaz-delegaciyeyu-amerikanskih-s-72425> (дата звернення: 20.09.2023).

² Брюссельський саміт, 14 червня 2021 року. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_184633.htm (дата звернення: 20.09.2023).

28 листопада 2021 року Україна попередила, що Росія скупчила біля своїх кордонів майже 92 тисячі військових, і припустила, що Путін має намір здійснити наступ наприкінці січня або на початку лютого. Росія звинуватила Україну у нарощуванні власної військової сили та вимагала «юридичних гарантій», що вона ніколи не вступить до НАТО.

30 листопада 2021 року Путін заявив, що розширення присутності НАТО в Україні, особливо розгортання будь-яких ракет великої дальності, здатних вразити Москву, або систем ПРО, подібних до тих, що є в Румунії та Польщі, буде питанням «червоної лінії» для Кремля. Путін стверджував, що ці системи протиракетної оборони можуть бути переобладнані в пускові установки наступальних крилатих ракет великої дальності «Томагавк». Він сказав, що «в діалозі зі Сполученими Штатами та їхніми союзниками ми наполягатимемо на виробленні конкретних угод, які виключатимуть будь-які подальші рухи НАТО на схід і розгортання систем озброєнь, які загрожують нам у в безпосередній близькості від російської території». Столтенберг відповів, що «лише Україна та 30 союзників по НАТО вирішують, коли Україна готова приєднатися до НАТО. Росія не має права вето, Росія не має права голосу, і Росія не має права встановлювати сферу впливу, щоб намагатися контролювати своїх сусідів»¹.

11 січня 2022 року стало відомо, що група конгресменів-республіканців має намір внести законопроект про визнання України країною НАТО-плюс та ініціювання перегляду доцільності визнання Росії державою-спонсором тероризму. Автори законопроекту стверджували, що визнання України «країною НАТО+» дозволить оперативно приймати рішення щодо надання та продажу Україні американських оборонних товарів і послуг. Зокрема, за словами Майка Роджерса, співавтора законопроекту, ця норма стосується забезпечення систем протикорабельної та протиповітряної оборони. Крім того, цим законопроектом пропонується створити механізм швидкого

¹ Путін про Україну: "Ми що, маємо жити з оглядкою, коли довбануть?" URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59767576> (дата звернення: 20.09.2023).

запровадження санкцій проти Nord Stream 2 у разі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Автори законопроекту були переконані, що таким чином назавжди заблокують введення в експлуатацію газопроводу. Також у разі ухвалення Сполучені Штати були зобов'язані розглянути та проголосувати, чи надавати Росії статус «країни-спонсора міжнародного тероризму»¹.

14 січня 2022 року голова Офісу президента України Андрій Єрмак високо оцінив підготовку санкцій на випадок вторгнення Росії, але попередив, що таке вторгнення «було б великою трагедією». Він також зазначив, що українська влада сподівається почути конкретні умови вступу до Північноатлантичного альянсу: «Своїми принципами і позиціями Україна показала, що ми повністю готові і здатні бути членом НАТО. Це означає, що на Мадридському саміті цього року ми сподіваємося побачити і почути дуже конкретні умови та інформацію про це, тому що сьогодні, особливо сьогодні, я хотів би повторити, що зараз це питання життя і смерті для нашої країни»².

25 січня 2022 року НАТО рішуче викинула основну вимогу Москви проти подальшого розширення НАТО. Росія вимагала припинити тривалу політику відкритих дверей НАТО для нових країн-членів і вивести війська та обладнання зі Східної Європи. Дмитро Пєсков сказав, що «перш ніж буде розуміння, як ми будемо далі, нам потрібно отримати підтвердження». 27 січня 2022 року НАТО передало Росії пропозицію щодо безпеки останньої, «яка відхилила центральні вимоги Москви». 28 січня 2022 року Путін заявив, що Захід проігнорував «фундаментальні занепокоєння Росії» щодо розширення НАТО і заявив, що НАТО має «системи ударної зброї поблизу кордонів Росії». 31 січня 2022 року на напруженому засіданні Ради Безпеки ООН The Washington Post повідомила, що «Росія вимагала від Заходу взяти на себе зобов'язання виключити Україну зі своєї парасольки безпеки та

¹ У Конгресі США з'явився законопроект про надання Україні статусу «НАТО Плюс». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3383315-u-kongresi-ssa-zavivsa-zakonoproekt-pro-nadanna-ukraini-statusu-nato-plus.html> (дата звернення: 20.09.2023).

² Андрій Ярмак. URL: <https://t.me/s/ermaka2022> (дата звернення: 20.09.2023).

вивести сили та обладнання НАТО зі Східної Європи та країн Балтії» та за словами посла Лінди Томас-Грінфілд, «погрожувала вдатися до військових дій, якщо його вимоги не будуть виконані». Посол Василь Небензя заперечив будь-які плани вторгнення та заявив, що Росія має право розміщувати війська будь-де на своїй території. Він заявив, що «жоден російський політик, жоден громадський діяч, жодна людина не сказала, що ми плануємо напасти на Україну»¹. Того ж дня міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров сказав: «Головне питання – це наш чіткий меседж про те, що ми вважаємо неприпустимим подальше розширення НАТО на Схід і розміщення озброєнь, які можуть загрожувати Російській Федерації». Й. Столтенберг сказав, що «Росія раніше використовувала військові навчання як маскування, як прикриття... нарощування військової сили, навчання, загрозна риторика та послужний список... усе це разом, звичайно, робить це серйозною загрозою»².

16 лютого 2022 року генеральний секретар Столтенберг доручив командувачам НАТО опрацювати деталі розгортання бойової групи на південно-східному фланзі альянсу, оскільки ознак російської деескалації ще не було.

19 лютого 2022 року на Мюнхенській конференції з безпеки Столтенберг зауважив, що, незважаючи на «рішучі дипломатичні зусилля НАТО щодо пошуку політичного вирішення [української кризи]... поки що ми не бачили жодних ознак виходу чи деескалації. Навпаки, Росія продовжує нарощувати сили». Він сказав, що «ми направили адміністрації Путіна письмові пропозиції щодо зменшення ризиків і підвищення прозорості військової діяльності, боротьби з космічними та кіберзагрозами, а також участі в контролі над озброєннями, включно з ядерною зброєю та ракетами... [Путін] намагається згорнути і відтворити сфери впливу. [Він] хоче

¹ U.S., Russia clash sharply over Ukraine at U.N. meeting. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/01/31/ukraine-russia-putin-nato/> (дата звернення: 20.09.2023).

² Там само.

обмежити право НАТО на колективну оборону... і вимагає, щоб ми вивели всі наші сили та інфраструктуру з країн, які приєдналися до НАТО після падіння Берлінської стіни. ... хоче позбавити суверенних країн права вибирати власний шлях і власні заходи безпеки не лише для України – але й для інших країн, таких як Фінляндія та Швеція. І вперше зараз ми бачимо, як Пекін приєднується до Москви, закликаючи НАТО припинити прийом нових членів. Це спроба керувати долею вільних націй, переписати міжнародний звід правил і нав'язувати свої авторитарні моделі управління»¹.

21 лютого 2022 року Зеленський звинуватив Путіна у «зриві мирних переговорів і виключив будь-які територіальні поступки». Того ж дня Столтенберг порадив Росії «найрішучішим чином обрати шлях дипломатії та негайно припинити масштабне нарощування військової сили в Україні та навколо неї»².

На тлі зростання напруженості між Росією та Україною на початку 2022 року РФ визнала Луганську та Донецьку народні республіки 22 лютого 2022 року після того. Також 22 лютого 2022 року президент Росії Володимир Путін заявив, що Мінських домовленостей «більше не існує», і що Україна, а не Росія, винна в їх краху. Столтенберг засудив заяву Путіна: «Це ще більше підриває суверенітет і територіальну цілісність України, розмиває зусилля щодо врегулювання конфлікту та порушує Мінські угоди, стороною яких є Росія»³.

24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, на тлі якого стосунки України з НАТО стали критично важливими.

Загалом, за президентства В. Зеленського, до повномасштабного вторгнення, співпраця України з НАТО продовжувалася шляхом, наміченим

¹ Зеленський виступив на Мюнхенській безпековій конференції. URL: https://lb.ua/news/2022/02/19/506114_zelenskiy_vistupiv_myunhenskiy.html (дата звернення: 20.09.2023).

² Зеленський: Нічого і нікому не віддамо. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/22/7324890/> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Новини 22 лютого: реакція на визнання Путіним ОРДЛО, армія РФ на Донбасі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/22/7325027/> (дата звернення: 20.09.2023).

попереднім Президентом. Коли з 24 лютого 2022 року розгорнулася повномасштабна загарбницька війна Росії проти України, всебічне практичне співробітництво НАТО з Україною не зупинилося.

4.2. Допомога Україні від країн НАТО

НАТО одразу відреагувало на вторгнення Росії до України: «НАТО найрішучіше засуджує жорстоку та неспровоковану агресивну війну Росії проти України, яка є незалежною, мирною та демократичною країною та близьким партнером НАТО. НАТО та члени Альянсу продовжують надавати Україні безпрецедентний рівень підтримки, допомагаючи відстоювати її фундаментальне право на самооборону»¹.

Наприкінці лютого 2022 року, коли стало очевидно, що Україна не здасться перед загарбницькою війною Росії, дискусії щодо практичної співпраці НАТО з Україною зосередилися на тому, що альянс може зробити для допомоги. Водночас НАТО отримувало дедалі інтенсивніші сигнали від усіх українських партнерів. Найважливішим повідомленням було: «Ми тут! Ми боремося! Ми хочемо вашої допомоги та хочемо продовжувати співпрацю!». Щоб знайти адекватну відповідь на незаконну загарбницьку війну Росії, у штаб-квартирі НАТО вважали логічним якнайкраще використати одну з основних функцій НАТО як координаційної платформи, в даному випадку – для практичної військової співпраці. Однак спроби використати НАТО як координаційний орган для практичної військової допомоги, включно з допомогою, наданої Україні для захисту від агресії Росії, незабаром наштотувалися на заперечення низки союзників. Основне занепокоєння полягало в тому, що це зробить альянс частиною конфлікту. Щоб уникнути цього ризику, союзники створили під керівництвом Сполучених Штатів так звану Контактну групу з питань оборони України

¹ Новини 22 лютого: реакція на визнання Путіним ОРДЛО, армія РФ на Донбасі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/22/7325027/> (дата звернення: 20.09.2023).

(UDCG), більш відому як «Група Рамштайна», як незалежну коаліцію, до якої наразі входять усі 31 союзники по НАТО, ЄС та ще 24 країни-партнери¹.

Водночас у штаб-квартирі НАТО дійшли згоди та тримали підтримку союзників щодо використання Альянсу для надання Україні термінової нелетальної військової допомоги, такої як бойові пайки, аптечки чи паливо.

Хоча це був важливий крок, потрібно було більше. Як підтверджено в Стратегічній концепції НАТО до 2022 року, сильна незалежна Україна є життєво необхідною для стабільності євроатлантичного регіону². У цьому ключі після кількох місяців переговорів глави держав і урядів НАТО на Мадридському саміті схвалили «Політичну основу для позачергового перегляду Комплексного пакету допомоги Україні». Основна мета цієї переглянутої САР – допомогти Україні в її захисті від російської агресії та підготовці до довгострокового відновлення. Водночас Альянс отримав новий і всеосяжний мандат на продовження та активізацію практичної співпраці з Україною. Переглянута САР по суті складається з двох основних напрямків роботи: підтримка життєдіяльності Збройних сил України шляхом надання термінової нелетальної допомоги; та співпраця з українськими партнерами щодо середньо- та довгострокових реформ у секторі оборони та безпеки³.

У рамках першого робочого напрямку союзники та низка країн-партнерів на сьогодні пожертвували понад 500 мільйонів євро на підтримку САР. Слід визнати, що порівняно з іншими міжнародними донорами, такими як ЄС, це порівняно скромна сума. Однак у контексті НАТО це надзвичайне та експоненціальне зростання, враховуючи, що бюджет САР у 2021 році становив близько 2-3 мільйонів євро⁴.

¹ Зустріч Контактної групи з питань оборони України (UDCG). URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/tag/зустріч-контактної-групи-з-питань-обо/> (дата звернення: 20.09.2023).

² Стратегічна концепція НАТО – 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf

³ Офіційні тексти НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ Там само.

З лютого 2022 року НАТО почало надавати підтримку в багатьох сферах, включаючи бойові пайки; паливні засоби, в тому числі авіаційні; черевики армійські; медичні товари, включаючи аптечки першої допомоги та фармацевтичні препарати; військове учбово-тренувальне обладнання; хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні (ХБРЯ) детектори та захист; обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів (EOD); обладнання для боротьби з безпілотниками та посилений супутниковий зв'язок. Більше подібних проектів постійно розробляються та реалізуються. Кожна доставка нелетальної допомоги тісно координується не лише з Україною, а й з усіма іншими відповідними зацікавленими сторонами, такими як країни Ramstein Group. Доставка безпосередньо в Україну, як правило, відсутня. Передача українським колегам здійснюється через один із пунктів доставки на території союзників.

Паралельно з наданням термінової нелетальної допомоги, співпраця щодо середньо- та довгострокових реформ також поживалася вже у 2022 році. На практиці більшість цієї співпраці здійснюється через онлайн-залучення або здійснюється за межами України.

Щоб проілюструвати цю думку, робочі напрямки включають наступне:

1) Програма НАТО з удосконалення оборонної освіти (DEEP) продовжувала підтримувати реформу системи професійної військової освіти та професійної підготовки в Україні, зосереджуючись на восьми вищих навчальних закладах військового профілю та п'яти навчальних центрах для сержантського складу. Крім того, DEEP консулює з питань управління академіями та університетами, підтримує факультети щодо того, як викладати, і допомагає в розробці курсів з лідерства та процесів прийняття рішень.

2) Україна також продемонструвала свою зацікавленість у співпраці з НАТО у сфері розбудови доброчесності (VI), належного управління та запобігання корупції. Наразі це включає, окрім стратегічного консулювання, спеціальну програму підготовки інструкторів для МВС та

навчальні заходи для Навчально-освітнього центру ВІ Національного університету оборони України.

3) У рамках Програми зміни військової кар'єри НАТО надає підтримку інституційного потенціалу Міністерства у справах ветеранів, зміцнюючи його стійкість протягом війни. Відповідно до запитів України альянс також активізував підтримку у сфері психологічної реабілітації чи стійкості психічного здоров'я військовослужбовців¹.

Співпраця також продовжується у сфері реформ оборонної промисловості та оборонних закупівель через співпрацю з українським парламентом, Верховною Радою або через співпрацю з активним громадянським суспільством України.

Все ж, огляд взаємодії НАТО з Україною після повномасштабного вторгнення засвідчує, що не завжди альянсом надавалася та підтримка, якої очікувала і потребувала Україна. Зокрема, 1 березня 2022 року Й. Столтенберг переконав президента Польщі відмовитися від надсилання будь-яких винищувачів в Україну через ризик залучення Росії до атак на її територію, що, ймовірно, змусить НАТО застосувати статтю 5 своєї конституції².

4 березня 2022 року після екстреної зустрічі міністрів закордонних справ у Брюсселі Столтенберг відхилив прохання Зеленського запровадити над країною безпольотну зону, заявивши, що це може призвести до повномасштабної війни між Альянсом і Росією, і відмовився залучати НАТО: «Ми не є частиною цього конфлікту». Держсекретар США Ентоні Блінкен заявив, що Альянс «робить усе можливе, щоб дати українському народу засоби для захисту від Росії... Якщо Кремль не змінить курс, він продовжить йти шляхом посилення ізоляції та економічного болю». Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Жозеп

¹ Програма НАТО з удосконалення військової освіти (DEEP). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179723.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

² Генеральний секретар НАТО відвідав багатонаціональну бойову групу в Естонії. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_192542.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

Боррельствверджував: «Це війна Путіна, і тільки Путін може її закінчити»¹. Зеленський відповів: «Сьогодні був саміт НАТО, слабкий саміт, заплутаний саміт, саміт, де було зрозуміло, що не всі вважають першочерговою метою боротьбу за свободу Європи... Сьогодні керівництво альянсу дало зелений колір для подальшого бомбардування українських міст і сіл, відмовившись від створення безпольотної зони».

6 березня 2022 року Блінкен підняв питання про можливість тристороннього обміну між Польщею, Україною та США, згідно з яким українські пілоти літатимуть на польських МіГ-29 з аеродрому США; в обмін на реактивні літаки радянської епохи Польща отримає вживані F-16 від ВПС США². 8 березня 2022 року Польща запропонувала передати Україні 28 винищувачів МіГ-29, «готових негайно та безкоштовно розгорнути всі свої літаки МіГ-29 на авіабазі Рамштайн» під контролем США в Німеччині. Прес-секретар Міністерства оборони США Джон Кірбі відкинув несподіване оголошення та сказав, що «ми не вважаємо пропозицію Польщі прийнятною». Наступного дня він сказав, що США виступатимуть проти будь-якого такого плану для країн НАТО, і назвав цю ідею «високим ризиком», оскільки вона ставить під сумнів статус «співучасника бойових дій» НАТО. Прем'єр-міністр Польщі 9 березня заявив, що будь-яке рішення про постачання наступальної зброї повинно прийматися членами НАТО одногосно³.

Також 9 березня 2022 року прохання Зеленського підкріпив майор батальйону «Азов» Денис Прокопенко, якому було доручено оборону Маріуполя: «Якщо незабаром над Україною не буде забезпечена безпольотна

¹ Міністри закордонних справ країн НАТО зібрались в розпал ескалації російської агресії проти України. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_192795.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

² Transcript: Secretary of State Antony Blinken on "Face the Nation," March 6, 2022. URL: <https://www.cbsnews.com/news/antony-blinken-transcript-face-the-nation-03-06-2022/> (дата звернення: 20.09.2023).

³ США відкинули ідею Польщі передати винищувачі Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/8/7329611/> (дата звернення: 20.09.2023).

зона, ми не зможемо впоратися з подачею води та їжею, медикаментами, а також безпечно евакуювати людей».

На прес-конференції 11 березня 2022 року Столтенберг процитував: «Війна президента Путіна проти України зруйнувала мир у Європі. Вона похитнула міжнародний порядок. І продовжує завдавати руйнівних збитків українському народу. Але Путін серйозно недооцінив Україну. І він серйозно недооцінив силу та єдність НАТО, а також наших друзів і партнерів у всьому світі». На тій же прес-конференції прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо заявив, що «Путін зробив фундаментальний прорахунок. Він вважав Україну слабкою, а НАТО розділеним. Йому показали, наскільки він помиляється»¹.

15 березня 2022 року Зеленський заявив, що не очікує вступу України в НАТО найближчим часом через відсутність консенсусу країн-членів щодо її готовності. Він сказав: «Роками ми чули про те, що двері нібито відкриті (до членства в НАТО), але тепер ми чуємо, що ми не можемо увійти. І це правда, і це потрібно визнати»².

24 березня 2022 року 30 глав держав НАТО провели зустріч у Брюсселі, одним із результатів якої стала заява, яка частково звучала так: «Масові санкції та великі політичні витрати були накладені на Росію, щоб покласти край цій війні. Ми як і раніше сповнені рішучості підтримувати скоординований міжнародний тиск на Росію... Ми як і раніше віддані основоположним принципам, що лежать в основі європейської та глобальної безпеки, включно з тим, що кожна нація має право вибирати власні заходи безпеки, вільні від зовнішнього втручання. Ми знову підтверджуємо нашу відданість політиці відкритих дверей НАТО відповідно до статті 10 Вашингтонського договору. Ми продовжуватимемо вживати всіх необхідних заходів для захисту та захисту безпеки нашого населення Альянсу та кожного дюйма території Альянсу. Ми також створюємо чотири додаткові

¹ Офіційні тексти НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm (дата звернення: 20.09.2023).

² Промови та звернення В. Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches> (дата звернення: 20.09.2023).

багатонаціональні бойові групи в Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині. Вибір президента Путіна напасти на Україну є стратегічною помилкою з серйозними наслідками також для Росії та російського народу»¹.

25 березня 2022 року Столтенберг дав інтерв'ю Euronews. Він сказав, що Альянс робить «все, що може», щоб підтримати Україну, головним чином «сучасною протитанковою зброєю, системами протиповітряної оборони», а також «фінансовою підтримкою, гуманітарною підтримкою, а також військовою підтримкою»².

30 вересня 2022 року Україна офіційно подала заявку на вступ до НАТО: «Сьогодні Україна подає заявку, щоб зробити це де-юре. За процедурою, яка відповідатиме нашому значенню для захисту всієї нашої спільноти. У пришвидшеному порядку. Ми робимо свій визначальний крок, підписуючи заявку України на вступ у пришвидшеному порядку до НАТО»³.

8 липня 2023 року президент США Джо Байден заявив, що Україна ще не готова до вступу в НАТО, наголосивши: «Я не думаю, що в НАТО є одностайність щодо того, вводити чи ні Україну в сім'ю НАТО зараз, у цей момент, в розпал війни». Президент України Володимир Зеленський вважає, що відсутність часових рамок – це відкат для України. У липні 2023 року він сказав: «НАТО дасть Україні безпеку. Україна зробить альянс сильнішим»⁴.

Напередодні саміту НАТО у Вільнюсі у 2023 році активізувалися дискусії щодо відносин України з НАТО, включно з можливим членством. По суті, існувало дві школи думки – ті, що виступали за швидку інтеграцію України в НАТО як найкращий спосіб стримування Росії та припинення

¹ Statement by NATO Heads of State and Government. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_193719.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 20.09.2023).

² Stoltenberg extends NATO term by a year amid Ukraine crisis. URL: <https://www.euronews.com/2022/03/25/uk-ukraine-crisis-nato-stoltenberg> (дата звернення: 20.09.2023).

³ Україна подає заявку на вступ до НАТО – Зеленський. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/30/692086/> (дата звернення: 20.09.2023).

⁴ 8 липня 2023 року президент США Джо Байден заявив, що Україна ще не готова до вступу в НАТО. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2036082-ukrayina-sche-ne-gotova-do-chlenstva-v-nato-bayden> (дата звернення: 20.09.2023).

війни, і ті, що боялися, що це призведе до прямої конфронтації між НАТО та Росією.

На Вільнюському саміті лідери НАТО домовилися про нову багаторічну програму допомоги Україні для прискорення переходу від радянських доктрин і обладнання до стандартів НАТО: «Країна була на шляху до того, щоб відмовитися від навчання та обладнання радянських часів ще до другого російського вторгнення. Цей новий пакет допоможе відновити сектор безпеки та оборони України, а також задовольнити такі критичні потреби, як паливо, обладнання для розмінування та медичне забезпечення», – сказав Столтенберг¹.

Другий елемент – це створення нової Ради Україна-НАТО, яка буде форумом для консультацій у кризових ситуаціях і прийняття рішень. Столтенберг сказав, що всі члени зустрічатимуться як рівні. «Я з нетерпінням чекаю завтрашнього інавгураційного засідання Ради з президентом Зеленським», – сказав він².

Зрештою, як один із багатьох кроків балансування НАТО, лідери Альянсу схвалили на Вільнюському саміті компроміс: підтверджуючи в комюніке саміту, що «майбутнє України – в НАТО», і визнаючи, що «шлях України до повної євроатлантичної інтеграції змінився поза потребою в Плані дій щодо членства», лідери дійшли висновку, що «ми зможемо надіслати Україні запрошення приєднатися до Альянсу, коли члени Альянсу погодяться і будуть виконані умови»³.

Крім того, лідери НАТО «узгодили значний пакет розширеної політичної та практичної підтримки. Ми вирішили заснувати Раду Україна-НАТО, новий спільний орган, де члени Альянсу та Україна засідають як рівні

¹ Leaders Agree to Expedite Ukraine's NATO Membership. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3455199/leaders-agree-to-expedite-ukraines-nato-membership/> (дата звернення: 20.09.2023).

² Там само.

³ Вільнюський саміт НАТО офіційно розпочався. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_217285.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

члени для просування політичного діалогу, взаємодії, співпраці та євроатлантичних прагнень України щодо членства в НАТО»¹.

Крім того, «продовження надання терміново необхідної нелетальної допомоги Україні НАТО через Комплексний пакет допомоги (САР) залишається пріоритетом. (...) Щоб підтримати стримування та оборону України в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі, ми погодилися сьогодні продовжити розвиток САР у багаторічну програму для України. Надана допомога допоможе відновити сектор безпеки та оборони України та перевести Україну до повної оперативної сумісності з НАТО. Союзники продовжуватимуть фінансувати САР стабільним і передбачуваним способом»².

З цим посиленням мандатом у штаб-квартирі НАТО продовжують зміцнювати практичну співпрацю з Україною. Співпраця передбачає, окрім постійного надання невідкладної допомоги, зростаючий спектр стратегічних реформ, включаючи наступні напрямки роботи:

1) Невелика команда спеціалізованих оборонних планувальників НАТО працює з українськими експертами над розробкою української дорожньої карти оперативної сумісності, в тому числі в контексті Огляду можливостей України. НАТО підтримує Україну у визначенні її власних потреб у спроможності та в перетворенні цих вимог у довгостроковий план розвитку спроможності. Ключовою метою є досягнення повної оперативної сумісності з НАТО шляхом визначення сталого переходу України на стандарти НАТО, сучасну доктрину та західну військову техніку.

2) Паралельно НАТО підтримує Україну в продовженні трансформації її інституцій у секторі оборони та безпеки. На прохання Міністра оборони України Олексія Резнікова ця робота також включає розробку та проведення Спільного стратегічного огляду оборонних закупівель, а також аспекти, що

¹ Вільнюський саміт НАТО офіційно розпочався. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_217285.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

² Там само.

стосуються законодавства, антикорупційних заходів, прозорості та професійного розвитку.

3) Члени Альянсу також усвідомлюють, що Україна має багато «засвоєних уроків» і ідей, якими може поділитися, якими важко здобута під час захисту від Росії. На цьому тлі триває робота зі створення можливого Спільного центру аналізу, навчання та освіти (JATEC). Очікуючи результатів техніко-економічного обґрунтування, яке зараз проводиться, головна мета полягає в тому, щоб використати уроки, отримані з війни, і впровадити їх у доктрину, тактику та операції в Україні, а також у країнах-союзниках.

4) У сфері кіберзахисту в травні 2023 року Україна стала повноправним членом Спільного центру передового досвіду кіберзахисту НАТО в Таллінні. Крім того, команда САР Представництва НАТО в Україні продовжує розробляти проекти з українською владою, зосереджуючись на кібербезпеці та підтримці створення Національного органу з акредитації. Останнє є критично важливим для співпраці Україна-НАТО в обміні секретною інформацією.

5) Крім того, низка заходів підтримує Україну в подоланні соціальних та фізичних наслідків війни. Проєкт з медичної реабілітації України створює комплексний національний потенціал медичної реабілітації Збройних Сил України. На першому етапі проєкту буде створено медичний центр під Києвом. У співпраці з Мінветеранів НАТО працює над створенням єдиної, гнучкої системи надання послуг допомоги ветеранам у цивільному житті. Ця система має включати забезпечення психологічної, медичної та фізичної реабілітації, соціальної інтеграції та професійної адаптації. З Міністерством економіки України альянс визначає сфери, де НАТО може надати додаткову підтримку для задоволення величезних потреб у розмінуванні.

Щоб задовольнити свої оборонні потреби, члени Альянсу взяли на себе незмінне зобов'язання інвестувати в оборону мінімум 2% свого валового внутрішнього продукту (ВВП). У 2023 році європейські члени Альянсу та Канада зафіксували збільшення своїх оборонних бюджетів на 8,3% у

реальному вираженні, що є найбільшим зростанням за десятиліття. Цього року 11 членів Альянсу досягли або перевищили контрольний показник, і очікується, що ця кількість суттєво зросте у 2024 році¹.

Виклики реформування та відбудови України – величезні. Але НАТО з обох сторін повністю налаштоване створити умови для інтеграції України в альянс. Зрештою, як домовилися лідери НАТО у Вільнюсі, «майбутнє України – в НАТО».

¹ Leaders Agree to Expedite Ukraine's NATO Membership. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3455199/leaders-agree-to-expedite-ukraines-nato-membership/> (дата звернення: 20.09.2023).

Висновки до Розділу 4

Найголовнішим зрушенням відносин Україна – НАТО стало повернення Україні статус «країни-випускника» НАТО. Нові домовленості з НАТО після 2014 року, оновлена Хартія про стратегічне партнерство між США та Україною (листопад 2021 р.), виходили з припущення, що безпека України є невід’ємним елементом безпечної Європи. На жаль, ці заяви були радше декларативними, аніж керівництвом до конкретних дій. Хоча Альянс продовжував не брати безпосередньої участі у військово-політичному конфлікті на сході України, він надавав потужну практичну, фінансову та політичну підтримку Україні.

Після 24 лютого 2022 року стало абсолютно очевидно, що без гарантій довгострокової безпеки України не може бути безпечної та мирної Європи. Зараз серед членів НАТО є консенсус, що безпеку України потрібно зміцнювати конкретними діями. Такий консенсус, серед іншого, був досягнутий Великобританією, як у приватному, так і в публічному порядку.

Окрім зміни уявлень на політичному рівні, події після 24 лютого 2022 року спростували деякі військові аргументи, які використовувалися для аргументації проти негайного вступу України до НАТО. Перш за все, Україна чітко дала зрозуміти, що якщо вона буде забезпечена достатньою зброєю, вона може реалізувати стратегії придушення повітряних і морських потоків і проводити ефективні оборонні та наступальні операції на суші.

ВИСНОВКИ

Отже, у ході дослідження встановлено, що історіографія з теми поділяється на дві великі групи – зарубіжну і вітчизняну. Перші ґрунтовні праці з теми почали з'являтися в кінці 90-х років, і на сучасному етапі шлях України до НАТО все ще цікавить науковців. Аналіз української історіографії засвідчує набагато більш різностороннє, глибше та ґрунтовніше вивчення шляху України до НАТО, аніж це зроблено в зарубіжній історіографії.

Джерельна база дослідження розділяється на такі групи: міжнародно-правові акти, зокрема документи НАТО, що стосуються теми дослідження; вітчизняні нормативні акти центральних і місцевих органів влади; документи і матеріали дорадчих органів; матеріали конференцій НАТО; матеріали соціологічних досліджень та матеріали ЗМІ й інтернет-ресурсів.

Використання широкої групи джерел дозволило здійснити обґрунтоване дослідження та говорити про доцільність отриманих висновків.

У ході дослідження виявлено, що фактично українська незалежна зовнішня та безпекова політика викристалізувалася лише наприкінці 1993 року. Цей період завершився концептуальним визначенням і законодавчим закріпленням європейського та євроатлантичного шляху України як оптимального стратегічного вибору країни. Водночас було також вирішено, що Україна підтримуватиме добросусідські відносини з Росією. На цей період припадає підписання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС, визначення параметрів відносин з НАТО, договірне врегулювання двосторонніх відносин з Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною та іншими державами, а також розробка основних політичних договорів з Росією та Румунією та написання Хартії відносин із США.

До 2004 року українська зовнішня політика загалом виглядала неоднозначною. Основною причиною цього стала відсутність консенсусу щодо центрального питання «Схід чи Захід?». З одного боку, існувала

концепція України як європейської держави, максимально відмежованої від Росії та тісно пов'язаної з європейськими та євроатлантичними інституціями, включно з НАТО. До 2005 року правляча еліта демонструвала, з одного боку, явну прихильність до Заходу та бажання інтегрувати країну в європейські та євроатлантичні структури. З іншого боку, значна залежність України від російської енергії та торгівлі заважала їй асоціюватися виключно із Заходом. Відносини з Росією були додатково підкреслені присутністю значної російської меншини в країні. Ця дилема, а також розкол суспільства змусили Україну проводити зовнішню політику, яка утримувалася від прийняття цілком дружньої до Заходу чи Росії позиції. Натомість вона проводила так звану «багатовекторну» зовнішню політику, яка виявилася найреалістичнішим варіантом для України; найважливішою рисою якої була відсутність будь-якої домовленості про колективну оборону.

Отже, наближення України до НАТО набуло нового виміру після зміни президента у 2004 році: європейська та євроатлантична інтеграція, тобто членство в ЄС і НАТО стали основними векторами зовнішньої політики країни, готуючи шлях для повноцінної участі України в ефективній системі колективної безпеки, керованої НАТО. Проте пізніше стало очевидно, що зрештою стан відносин України з НАТО залежатиме від її власних бажань, а також від її бажання та спроможності відповідати стандартам діяльності НАТО шляхом прогресивних реформ.

Після того, як Партія регіонів отримала найбільшу кількість голосів на парламентських виборах 2006 року та було сформовано новий уряд на чолі з політичним конкурентом Віктора Ющенка Віктором Януковичем, у зовнішній політиці України стався поворот і відносини з НАТО почали поступово змужуватися. Все ж, у 2008 році Україна подала заявку на інтеграцію до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Незважаючи на бажання В. Ющенка інтегрувати Україну в НАТО, це не вдалося з кількох причин, а саме: через обмеженість функцій президента; через наявність величезної кількості українців, особливо в південно-східних областях

України, орієнтованих на РФ, які під впливом російської пропаганди фактично заблокували рух України до НАТО; через домінування прорадянських і проросійських настроїв серед української політичної еліти на центральному, регіональному та місцевому рівнях; відсутність належної інформаційної кампанії та ін.

Плани щодо членства в НАТО були відкладені Україною після президентських виборів 2010 року, на яких президентом був обраний Віктор Янукович, який вважав за краще тримати країну ближче до Росії. У цьому ж році Верховна Рада прийняла запропонований Президентом законопроект, який виключав зі стратегії національної безпеки країни мету інтеграції до євроатлантичної безпеки та членства в НАТО. Таким чином, фактично розвиток відносин Україна – НАТО заморозився.

Найголовнішим зрушенням відносин Україна – НАТО стало повернення Україні статус «країни-випускника» НАТО. Нові домовленості з НАТО після 2014 року, оновлена Хартія про стратегічне партнерство між США та Україною (листопад 2021 р.), виходили з припущення, що безпека України є невід’ємним елементом безпечної Європи. На жаль, ці заяви були радше декларативними, аніж керівництвом до конкретних дій. Хоча Альянс продовжував не брати безпосередньої участі у військово-політичному конфлікті на сході України, він надавав потужну практичну, фінансову та політичну підтримку Україні.

Після 24 лютого 2022 року стало абсолютно очевидно, що без гарантій довгострокової безпеки України не може бути безпечної та мирної Європи. Зараз серед членів НАТО є консенсус, що безпеку України потрібно зміцнювати конкретними діями. Такий консенсус, серед іншого, був досягнутий Великобританією, як у приватному, так і в публічному порядку.

Окрім зміни уявлень на політичному рівні, події після 24 лютого 2022 року спростували деякі військові аргументи, які використовувалися для аргументації проти негайного вступу України до НАТО. Перш за все, Україна чітко дала зрозуміти, що якщо вона буде забезпечена достатньою

зброєю, вона може реалізувати стратегії придушення повітряних і морських потоків і проводити ефективні оборонні та наступальні операції на суші.

Підсумовуючи усе сказане, відзначимо, що Україна пройшла тривалий шлях до НАТО, який відзначався як посиленням співпраці, так і її заморожуванням. На сьогодні шлях України до НАТО визначено як стратегічний, з метою збереження незалежності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Алма-Атинська декларація. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text (дата звернення: 20.09.2023).
2. Андрій Ярмак. URL: <https://t.me/s/ermaka2022> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Брюссельський саміт, 14 червня 2021 року. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_184633.htm (дата звернення: 20.09.2023).
4. Бухарестський компроміс. Україну попросили почекати до грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1115111.html> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Бухарестський саміт НАТО. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0404Q/> (дата звернення: 20.09.2023).
6. В Україні запрацюють п'ять трастових фондів НАТО на суму 5,4 мільйона євро. URL: <https://www.unian.ua/politics/1119862-v-ukrajini-zapratsyuyut-pyat-trastovih-fondiv-nato-na-sumu-54-milyona-evro.html> (дата звернення: 20.09.2023).
7. В.Ющенко, Ю.Тимошенко і А.Яценюк підписали заяву про можливість приєднання України до ПДЧ в НАТО. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/v_yushchenko_yu_timoshenko_i_a_yatsenyuk_podpisali_zayavlenie_o_vozmozhnosti_prisoedineniya_ukrainy_k_pdch_v_nato_r_lugar__1200409092 (дата звернення: 20.09.2023).
8. Верховна Рада узаконює відмову від членства в НАТО. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2060804.html> (дата звернення: 20.09.2023).
9. Виступи Президента України Кучми Леоніда Даниловича. URL: lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/cerivnik/kuchm_pr.htm (дата звернення: 20.09.2023).

10. Вишеградська четвірка підтримує Україну на шляху до НАТО. URL: <https://ua-reporter.com/uk/content/vishegradska-chetvirka-pidtrimuie-ukrayinu-na-shlyahu-do-nato> (дата звернення: 20.09.2023).
11. Вільнюський саміт НАТО офіційно розпочався. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_217285.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).
12. Володимир Зеленський зустрівся з делегацією американських сенаторів. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zustrivsyu-z-delegaciyeu-amerikanskih-s-72425> (дата звернення: 20.09.2023).
13. Вступ до НАТО і ЄС закріпили в Конституції. Що це означає. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47155927> (дата звернення: 20.09.2023).
14. Вступ України до НАТО: Шмигаль назвав ключове питання. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3191497-vstup-ukraini-do-nato-smigal-nazvav-klucove-pitanna.html> (дата звернення: 20.09.2023).
15. Генеральний секретар НАТО відвідав багатонаціональну бойову групу в Естонії. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_192542.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).
16. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text (дата звернення: 20.09.2023).
17. Декларація Уельського саміту видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).

18. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення (1-2 жовтня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno-pol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html?fbclid=IwAR2wRXYBdCHtV4JPKk-T6quBAJnMoTnpU4UkWG3Kvutt1fIPR3HCPspRbng (дата звернення: 20.09.2023).
19. Дії українського уряду ставлять під сумнів заяви Прем'єра — колишній посол США в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/955734.html> (дата звернення: 20.09.2023).
20. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (дата звернення: 20.09.2023).
21. Документи двостороннього співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenty/dokumenty-dvostoronnoho-spirovbitnictva> (дата звернення: 20.09.2023).
22. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО. URL: <https://cutt.ly/hgMOPjd> (дата звернення: 20.09.2023).
23. Європейська та євроатлантична інтеграція. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlanticzna-integraciya.html> (дата звернення: 20.09.2023).
24. Журнал Стратегічні пріоритети. *Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 20.09.2023).
25. Закон Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

26. Закон України Про національну безпеку України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
27. Засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ (3 грудня 2008 р., штаб-квартира НАТО, м. Брюссель). URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/pr/2008/p08-155u.html> (дата звернення: 20.09.2023).
28. Заявка на вступ. Як Україна може швидко вступити до НАТО? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-nato-zayavka-vstup/32060603.html> (дата звернення: 20.09.2023).
29. Звернення Президента Володимира Зеленського 30 вересня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-robimo-svij-viznachalnij-krok-pidpisuyuchi-zayavku-ukrayi-78173> (дата звернення: 20.09.2023).
30. Зеленський виступив на Мюнхенській безпековій конференції. URL: https://lb.ua/news/2022/02/19/506114_zelenskiy_vistupiv_myunhenskiy.html (дата звернення: 20.09.2023).
31. Зеленський: Нічого і нікому не віддамо. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/22/7324890/> (дата звернення: 20.09.2023).
32. Зустріч Контактної групи з питань оборони України (UDCG). URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/tag/зустріч-контактної-групи-з-питань-обо/> (дата звернення: 20.09.2023).
33. Інформаційна кампанія щодо НАТО та ЄС: згвалтування ідей та ідеями. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/06/26/3477584/> (дата звернення: 20.09.2023).
34. К. Райс: США твердо підтримає Україну на шляху в НАТО. URL: <https://www.rbc.ru/politics/23/09/2008/5703cf1b9a79473dc814921f> (дата звернення: 20.09.2023).

35. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 20.09.2023).
36. Лист Ющенко, Тимошенко і Яценюка до НАТО. URL: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2008-01-20-voa5-87092342/228875.html> (дата звернення: 20.09.2023).
37. Литва запропонує НАТО надати Україні план дій щодо членства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3223042-litva-zaproponue-nato-nadati-ukraini-plan-dij-sodo-clenstva.html> (дата звернення: 20.09.2023).
38. Марчук і Кучма тримають курс на НАТО. *Українська правда*. 23 травня 2002. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/05/23/2988928/> (дата звернення: 20.09.2023).
39. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО на Атлантиці та штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі щодо забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_005#Text (дата звернення: 20.09.2023).
40. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 20.09.2023).
41. Міністри закордонних справ країн НАТО зібрались в розпал ескалації російської агресії проти України. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_192795.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).
42. Міноборони: Україна хоче отримати ПДЧ на саміті НАТО у 2021 році. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-nato/30978157.html>

43. НАТО визнає Україну партнером з розширеними можливостями. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_176327.htm (дата звернення: 20.09.2023).
44. НАТО допомагатиме, але не захищатиме Україну, яка не є членом альянсу. URL: <https://www.holosameryku.com/a/nato-will-help/1880653.html> (дата звернення: 20.09.2023).
45. НАТО затвердив комплексний пакет допомоги Україні. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/3716> (дата звернення: 20.09.2023).
46. НАТО підтвердила обіцянку прийняти Україну до складу Альянсу. За якої умови. URL: <https://suspilne.media/139283-nato-pidтверdila-obicanku-prijnati-ukrainu-cerez-plan-dij-sodo-clenstva/> (дата звернення: 20.09.2023).
47. Необхідний конкретний, відчутний прогрес. *Новини НАТО*. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2005/0504.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
48. "Несепаратистський" з'їзд. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/03/3/3385830/> (дата звернення: 20.09.2023).
49. Новини 22 лютого: реакція на визнання Путіним ОРДЛО, армія РФ на Донбасі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/22/7325027/> (дата звернення: 20.09.2023).
50. Опозиція домоглася свого. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/09257-opozitsiya-domoglasya-svogo/amp.htm> (дата звернення: 20.09.2023).
51. Офіційні тексти НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts.htm (дата звернення: 20.09.2023).
52. Партія Регіонів – партія хамелеонів. Але як євроатлантист дякую Януковичу, що саме ВІН! узаконив рух України до НАТО! URL:

- <https://blogs.pravda.com.ua/authors/medvedev/4790725a92762/> (дата звернення: 20.09.2023).
53. Передвиборна фантастика від Януковича. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1895873.html> (дата звернення: 20.09.2023).
54. Передвиборча програма Ющенко. Повний текст. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/07/9/3001064/> (дата звернення: 20.09.2023).
55. Петиція щодо референдуму про вступ України до НАТО набрала 25 тисяч голосів. URL: <https://hromadske.radio/news/2015/11/03/petyciya-shchodo-referendumu-pro-vstup-ukrayiny-do-nato-nabrала-25-tysyach-golosiv> (дата звернення: 20.09.2023).
56. ПЗМ: Процес планування та огляду сил Партнерства заради миру. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/hb030208.htm> (дата звернення: 20.09.2023).
57. Під час засідання у Вільнюсі розширено політичний порядок денний Альянсу. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/upd2005/u050418a.htm>
58. План Дій Україна-НАТО. URL: <https://www.nato.int/docu/basicxt/b021122u.htm> (дата звернення: 20.09.2023).
59. Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_012#Text (дата звернення: 20.09.2023).
60. Порошенко висловився проти референдуму щодо НАТО. URL: https://lb.ua/news/2014/05/17/266795_poroshenko_viskazalsya_protiv.html (дата звернення: 20.09.2023).
61. Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України. 1993. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t336000?ed=1993_07_02 (дата звернення: 20.09.2023).

62. Президент України зустрівся з Прем'єр-міністром Великої Британії.
URL: <https://president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsvya-z-premyer-ministrom-velikoyi-b-64381> (дата звернення: 20.09.2023).
63. Президент Янукович у Брюсселі: «від євроромантизму – до європрагматизму», не забуваючи про Росію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1971732.html> (дата звернення: 20.09.2023).
64. Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
65. Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
66. Про Воєнну доктрину України. 1993. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/166159__526551 (дата звернення: 20.09.2023).
67. Про Воєнну доктрину України. 2004. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U648_04 (дата звернення: 20.09.2023).
68. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
69. Про затвердження плану заходів щодо виконання Річної національної програми співробітництва Україна — НАТО на 2010 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/243485476> (дата звернення: 20.09.2023).
70. Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600/2009#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
71. Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2010#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
72. Про національну безпеку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
73. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Актуальні питання зовнішньої політики України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2069-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
74. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
75. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 20.09.2023).
76. Про схвалення Плану дій Україна – НАТО та затвердження Цільового плану Україна – НАТО на 2003 рік. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS1325> (дата звернення: 20.09.2023).
77. Про функціональні повноваження Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів України та Міністра Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

78. Програма «Партнерство заради миру». URL: kimo.univ.kiev.ua/MOrg/61.htm (дата звернення: 20.09.2023).
79. Програма НАТО з удосконалення військової освіти (DEEP). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179723.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 20.09.2023).
80. Промови та звернення В. Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches> (дата звернення: 20.09.2023).
81. Путін про Україну: "Ми що, маємо жити з оглядкою, коли довбануть?" URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59767576> (дата звернення: 20.09.2023).
82. Рада НАТО – Росія. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50091.htm (дата звернення: 20.09.2023).
83. Рада скасувала позаблоковий статус України. URL: <https://www.unian.ua/politics/1025042-rada-skasovala-pozablokoviy-status-ukrajini.html> (дата звернення: 20.09.2023).
84. Саміт у Празі: весна для України, зима для Кучми. *Українська правда*. 22 листопада 2002. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/11/26/2991772/> (дата звернення: 20.09.2023).
85. "Ставлення громадян до основних напрямів зовнішньої політики України". Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/stavlennya-gromadyan-do-osnovnikh-napryamiv-zovnishnoi-politiki> (дата звернення: 20.09.2023).
86. Стамбульський саміт. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2004/0403.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

87. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України. Засідання четверте, 9 лютого 2006 року, 10.00 година. URL: <https://cutt.ly/CkL6UjY> (дата звернення: 20.09.2023).
88. Степовик М. Янукович ліквідував комісію з підготовки України до вступу в НАТО. *Deutsche Welle*. 5 квітня 2010. URL: <https://p.dw.com/p/MnUJ> (дата звернення: 20.09.2023).
89. Стратегічна концепція НАТО – 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf (дата звернення: 20.09.2023).
90. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. Київ: МО України, 2004. 103 с.
91. США відкинули ідею Польщі передати винищувачі Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/8/7329611/> (дата звернення: 20.09.2023).
92. Туз І. «Позаблоковий статус» України не віддаляє її від НАТО? *Радіо Свобода*. 16 липня 2010. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2101974.html> (дата звернення: 20.09.2023).
93. У Верховній Раді України зареєстровано проект закону "Про нейтральний, позаблоковий статус України", внесений народним депутатом В.Зубановим. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/7088.html> (дата звернення: 20.09.2023).
94. У Конгресі США з'явився законопроект про надання Україні статусу «НАТО Плюс». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3383315-u-kongresi-ssa-zavivsa-zakonoproekt-pro-nadanna-ukraini-statusu-nato-plus.html> (дата звернення: 20.09.2023).
95. Угода між Україною і Російською Федерацією про врегулювання питань правонаступництва стосовно зовнішнього державного боргу та активів колишнього Союзу РСР. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_055#Text (дата звернення: 20.09.2023).
96. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення: 20.09.2023).
97. Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_033#Text (дата звернення: 20.09.2023).
98. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 20.09.2023).
99. Угода про формування Єдиного економічного простору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_990#Text
100. Указ Президента України Про заснування Місії України при НАТО. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U1333_97 (дата звернення: 20.09.2023).
101. Указ Президента України Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2017#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
102. Україна в найближчі 20-25 років не стане членом ЄС і НАТО, – голова Єврокомісії. URL: https://lb.ua/news/2016/03/03/329485_ukraina_blizhayshie_2025_let.html (дата звернення: 20.09.2023).

103. Україна подає заявку на вступ до НАТО – Зеленський. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/30/692086/> (дата звернення: 20.09.2023).
104. Україна почала дискусію щодо ПДЧ у НАТО – Порошенко. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40558290> (дата звернення: 20.09.2023).
105. Україна та НАТО підписали низку документів про співпрацю. 22 вересня 2015. URL: <https://cutt.ly/tkZtkyt> (дата звернення: 20.09.2023).
106. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 20.09.2023).
107. Хартія Україна – США про стратегічне партнерство. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/our-relationship-uk/u-s-ukraine-charter-strategic-partnership-uk/> (дата звернення: 20.09.2023).
108. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_015#Text (дата звернення: 20.09.2023).
109. Центр інформації та документації НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/informacijnij-centr/centr-informaciyi-ta-dokumentaciyi-nato> (дата звернення: 20.09.2023).
110. Членство України в НАТО: як Київ долає шлях і що стане головною перешкодою. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/15/pogljad/polityka/chlenstvo-ukrayiny-nato-yak-kyuiv-dolaye-shlyax-stane-holovnoyu-pereshkodoyu> (дата звернення: 20.09.2023).
111. Ще одна країна НАТО підтримала надання ПДЧ для України. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/08/shhe-odna-krayina-nato-pidtrymala-nadannya-pdch-dlya-ukrayiny/> (дата звернення: 20.09.2023).

112. Ющенко веде Україну в НАТО. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/927314.html> (дата звернення: 20.09.2023).
113. Як Тимошенко злила НАТО і влилася в Потік. URL: https://zn.ua/ukr/internal/yak_timoshenko_zlila_nato_i_vlilasya_v_potik.html (дата звернення: 20.09.2023).
114. Яценюк: коли зробимо необхідні кроки, то будемо готові до НАТО. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/12/141215_nato_yatsenyuk_v с (дата звернення: 20.09.2023).
115. Яценюк: членство України в НАТО не в порядку денному. URL: https://lb.ua/news/2014/03/06/258503_yatsenyuk_chlenstvo_ukraini_nato.html (дата звернення: 20.09.2023).
116. 8 липня 2023 року президент США Джо Байден заявив, що Україна ще не готова до вступу в НАТО. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2036082-ukrayina-sche-ne-gotova-do-chlenstva-v-nato-bayden> (дата звернення: 20.09.2023).
117. Don't turn deaf ear to Ukraine Nato bid, Viktor Yushchenko begs allies. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/dont-turn-deaf-ear-to-ukraine-nato-bid-viktor-yushchenko-begs-allies-0dpsjc78f9q> (дата звернення: 20.09.2023).
118. Leaders Agree to Expedite Ukraine's NATO Membership. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3455199/leaders-agree-to-expedite-ukraines-nato-membership/> (дата звернення: 20.09.2023).
119. Statement by NATO Heads of State and Government. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_193719.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 20.09.2023).

120. Stoltenberg extends NATO term by a year amid Ukraine crisis. URL: <https://www.euronews.com/2022/03/25/uk-ukraine-crisis-nato-stoltenberg> (дата звернення: 20.09.2023).
121. Transcript: Secretary of State Antony Blinken on "Face the Nation," March 6, 2022. URL: <https://www.cbsnews.com/news/antony-blinken-transcript-face-the-nation-03-06-2022/> (дата звернення: 20.09.2023).
122. U.S., Russia clash sharply over Ukraine at U.N. meeting. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/01/31/ukraine-russia-putin-nato/> (дата звернення: 20.09.2023).
123. Ukraine and Regional Co-operation in Security : Looking Ahead. Rome : NATO Defense College, 2003. 143 p.
124. Work Plan for Dialogue, Partnership and Cooperation. URL: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920310b.htm> (дата звернення: 20.09.2023).

Література:

125. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект // Український історичний журнал. 2020. Число 1. С. 126-142.
126. Алексієвець Л., Прийдун С. Україна в системі міжнародних відносин: деякі особливості і проблеми (1991–2011) // Україна – Європа – Світ. Вип.10. Тернопіль, 2012. С.179–183.
127. Алексієвець М., Секо Я. Зовнішня політика України: від багатовекторності до без альтернативності // Україна – Європа – Світ. Вип.17. С.34–49.
128. Безчасний Л.К. Інтегрування нових членів та партнерів НАТО у воєнно-економічне співробітництво країн Альянсу: висновки для України // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 8. С. 42-49.

129. Биченко А. Громадська думка про НАТО і приєднання до нього України // *Національна безпека і оборона. Центр Разумкова*. № 9 (81). 2006. С. 20-36.
130. Гайдуков Л. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 рр.). КИЇВ, 2001. 622 с.
131. Гальчинський А. Україна на перехресті геополітичних інтересів. КИЇВ, 2002. 180 с.
132. Горбулін В. П. Взаємовідносини Україна — НАТО в контексті євроатлантичних інтеграційних процесів. *Національна безпека і оборона*. 2003. № 7. С. 5-7.
133. Гудим В. Досвід України в миротворчій операції КФОР та участі в програмі «Партнерство заради миру» // *Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки*. Київ: Стилос, 2002. С. 74-85.
134. Долгов І.О., Алексеєнко А.В. Еволюція партнерства (Україна – НАТО). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Вип.19. КИЇВ, 2012. С.30–39.
135. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: Історична ретроспектива та сучасний стан. Київ, 1997. 688 с.
136. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України. 2-ге вид. КИЇВ, 2010. 172 с.
137. Кудряченко А. Євроатлантичний поступ України та її відносини з Росією // *Україна дипломатична*. Вип.10. Київ, 2009. С.772–786.
138. Магомедов А.О. «Україна і НАТО в контексті суспільнополітичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст.: дис.... канд. іст. наук зі спеціальності 07.00.01 – «Історія України». ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2020. 331 с.
139. Макар Ю.І. Зовнішня політика України: наміри та реалії // *Україна – Європа – Світ*. Вип.1. Тернопіль, 2008. С.189–198.

140. Марчук Є. На шляху до НАТО. Київ; Париж; Дакар, 2016. 608 с.
141. Мелешенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції. *Український історичний журнал*. 2021. Число 4. С. 104-112.
142. Партнерство Україна-НАТО: час усвідомлення реалій, потреб і нових підходів // *Національна безпека і оборона*. Центр Разумкова. № 2-3 (131-132). 2012. С. 2-11.
143. Полохало В. Внутрішньополітичні аспекти національної безпеки України. Київ, 1999. 150 с.
144. Поляков Л. Україна – НАТО: 10 років співробітництва в ім'я безпеки та миру // *Вісник України*. 2007. №7. С.6–9.
145. Солодкий С. НАТО і українці. Чи має значення громадська думка? // *Україна-НАТО: діагностика партнерства*. Інститут світової політики. 2015. С. 33-41.
146. Сунгуровський М. Дефіцит безпеки: чинники, тенденції, роль експертного співтовариства у подоланні // *Національна безпека і оборона*. Центр Разумкова. № 2 (106). 2009. С. 21-27.
147. Тодоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України і НАТО. // *Ї: Незалежний культурологічний часопис*. Вип.77. Л., 2014. С.84–108.
148. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. 268 с.
149. Україна – НАТО: сучасний стан відносин та перспектива розвитку / За заг. ред. О.С.Власюка. Київ, 2008. 352 с.
150. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / За заг. ред. Г.М.Перепелиці. Київ, 2002. 400 с.
151. Черноусенко О. Партнерство Україна – НАТО: еволюція розвитку // *Політика і час*. 2003. №10. С.18–27.
152. Abelow B. How the West Brought War to Ukraine: Understanding How U.S. and NATO Policies Led to Crisis, War, and the Risk of Nuclear

- Catastrophe. 2022. URL: <https://www.amazon.com/How-West-Brought-Ukraine-Understanding/dp/0991076702> (дата звернення: 20.09.2023).
153. Aftermath of the Ukrainian Crisis / ed. by M. Panagiota. Abingdon, UK : Routledge, 2017. 327 p.
154. Baleanu V. G. In the Shadow of Russia: Romania's Relations with Moldova and Ukraine. The Conflict Studies Research Centre. Directorate General Development and Doctrine. Royal Military Academy Sandhurst. Camberley. Surrey. England. 2000. 28 p.
155. Bilinsky Y. Endgame in NATO's Enlargement : The Baltic States and Ukraine. Westport, CT : Praeger, 1999. 148 p.
156. Brothers Armed : Military Aspects of the Crisis in Ukraine. Minneapolis, MN : East View Press, 2014. 228 p.
157. Deugd N. Ukraine and NATO : The Policy and Practice of Co-operating with the Euro-Atlantic Security Community. Groningen : Centre of European Security Studies, 2007. 154 p.
158. Menon R. Conflict in Ukraine : The Unwinding of the Post-Cold War Order. Cambridge, MA : MIT Press, 2015. 220 p.
159. NATO's Return to Europe: Engaging Ukraine, Russia, and Beyond / by Rebecca R. Moore (Editor), Damon Coletta (Editor), Nicholas Burns (Foreword). 2017. URL: <https://www.amazon.com/NATOs-Return-Europe-Engaging-Ukraine/dp/1626164886> (дата звернення: 20.09.2023).